

Genusperspektiv på missbruk

En kritisk diskursanalys av socialsekreterares föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk

Ann-Sofie Orefjäll och Malin Sundbrant

Examensarbete, 15 hp, kandidatuppsats

Socialt arbete

Jönköping, juni 2015

Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping
Avdelningen för beteendevetenskap och socialt arbete, ABS
Box 1026, SE-551 11 JÖNKÖPING

Gender perspective on substance abuse

A critical discourse analysis of social workers notions of female and male substance abuse

Abstract

Within the scientific field of female and male substance abuse, women have often been described as if they have other and more complex needs than men. The man and his social situation, problems and needs are in general described as the norm. Social workers base their assessments and decisions on ideas of what specific needs men and women have. These ideas are produced and reproduced by the prevailing discourses that operate in this specific social domain. This study examines which central discourses that can be identified in the social workers notions about female and male abuse, further how these discourses operate and are reproduced and how that may implicate the social practise. This has been investigated through a critical discourse analysis of six semi-structured interviews with social workers active on the field of substance abuse. The results show three main discourses: 1) women's vulnerability and complex care needs, 2) men in the shadow, and 3) the individual in focus. These three constitute what in this paper is called the scientific discourse on female and male abuse. Despite they are somewhat contradictory, the study shows how social workers form their statements in line with all three, thus justifying the way they act and organize their work. The discourse about the individual in focus emerges as dominate in relation to the other two and appears to be a discourse that creates good social workers and encourages clients' autonomy. Through this discourse status the other two, with a focus on gender, are relegated to the background and the prevailing gender order in society risks being maintained. Finally, it appears the discourse of the individual in focus seem un- problematized both in the scientific and practical field of social work with substance abuse, which may have the consequence that social workers unreflective and unknowingly puts clients into oppressive categories.

Key words: gender, gender differences, male, female, substance abuse, social work, assessments, notions, social worker, critical discourse analysis, CDA, gender sensitive practice.

Handledare: Birgitta Ander, Universitetsadjukt i socialt arbete

Examinator: Klas Borell, Professor i sociologi

Sammanfattning

Inom det vetenskapliga fältet för kvinnligt och manligt missbruk beskrivs ofta att kvinnan har andra och mer komplexa behov än mannen. Mannen och hans sociala situation, problematik och behov har generellt beskrivits som norm. Socialsekreterare grundar sina bedömningar och beslut på föreställningar om vad kvinnor och män har för specifika behov. Dessa föreställningar produceras och reproduceras genom rådande diskurser som verkar inom denna specifika sociala domän. Denna studie undersöker vilka centrala diskurser som kan identifieras i socialsekreterares föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk, samt hur dessa verkar och reproduceras samt vad det kan få för implikationer för den sociala praktiken. Detta har undersökts genom en kritisk diskursanalys av sex semistrukturerade intervjuer med missbrukshandläggare. I resultatet framkommer tre centrala diskurser: 1) kvinnans utsatthet och komplexa vårdbehov, 2) männen i skuggan, samt 3) individen i fokus. Dessa tre utgör vad som i uppsatsen benämns den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk. Trots att de till viss del är motsägelsefulla visar studien hur socialsekreterare formar sina uttalanden i linje med alla tre och på så vis rättfärdigar sitt sätt att agera och organisera arbetet. Diskursen om individen i fokus framträder dock som dominant i förhållande till de andra två och förefaller vara en diskurs som skapar goda socialsekreterare och främjar klienters autonomi. Genom diskursens status förpassas de andra två, med fokus på genus, till bakgrunden och samhällets rådande könsordning riskerar vidmakthållas. Slutligen förefaller diskursen om individen i fokus verka oproblematiserat både inom det vetenskapliga och praktiska fältet för socialt arbete med missbruk, vilket kan få konsekvensen att socialsekreterare oreflekterat och omedvetet placerar klienter i kategorier som verkar förtyckande.

Sökord: genus, genuskillnader, kvinnligt, manligt, missbruk, socialtjänst, socialsekreterare, föreställningar, kategoriseringar, kritisk diskursanalys, genusmedvetet socialt arbete.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1. Introduktion.....	6
1.2. Problemformulering.....	6
1.3. Syfte och frågeställningar.....	7
2. Bakgrund	8
2.1. Tidigare forskning.....	8
2.1.1. Den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk	8
2.1.2. Forskning om socialsekreterares förhållningssätt till genus	10
2.2. Teoretiska utgångspunkter och begreppsdefinitioner	11
2.2.1. Vad är en diskurs?	11
2.2.2. Kritisk diskursanalys.....	11
2.2.3. Faircloughs analysmodell.....	12
2.2.4. Genusteori.....	13
2.2.5. Socialkonstruktionismen och diskurser som sociala konstruktioner	13
2.2.6. Normalisering.....	14
3. Metod	15
3.1. En kritisk diskursanalytisk ansats	15
3.2. Genomförande	16
3.2.1. Steg 1 - Val av datainsamlingsmetod, struktur och förberedelser	16
3.2.2. Steg 2 - Val av intervjudeltagare och platser	16
3.2.3. Steg 3 - Genomförande av intervjuer.....	17
3.2.4. Steg 4 - Bearbetning av data.....	18
3.2.5. Steg 5 - Analys och tolkning av data.....	18
3.3. Reflexivitet och transparens.....	19
3.4. Etiska överväganden	20
4. Analys och resultat	21
4.1. Språkanalys	21
4.2. Diskursiv och social praktik	26
4.2.1. Kontextens betydelse	26
4.2.2. Analys av etos - om socialsekreterares självpresentationer	29
4.2.3. Maktanalys.....	30
4.2.4. Identifierade diskurser.....	31
4.2.4.1. Kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov	31
4.2.4.2. Männerna i skuggan	32
4.2.4.3. Individerna i fokus	33
4.2.5. Diskursordning.....	33
4.3. Slutsatser	36
4.3.1. Centrala diskursers verkan, utveckling och implikationer	36
4.3.2. Genusmedvetet socialt arbete	38
4.3.3. Den goda och kompetenta socialsekreteraren	38

5. Avslutande diskussion	39
5.1. Metoddiskussion	39
5.2. Resultatdiskussion.....	40
6. Referenser	43
7. Bilagor	47
7.1. Bilaga 1	47
7.2. Bilaga 2	48

1. Inledning

1.1. Introduktion

En del av socialsekreterares vardag består i att identifiera, bemöta och bedöma klienter. Denna process går till stor del ut på att kategorisera individer utifrån deras olika förutsättningar för att på så vis kunna göra en bedömning av deras situation och behov av insatser. Utgångspunkterna för dessa bedömningar kan skilja sig avsevärt mellan socialsekreterare och således även vilka element som betraktas som relevanta för klientens situation. Utifrån teorier om att kategoriseringar är något som formas av (och formar) diskurser, blir det intressant att undersöka hur dessa verkar och påverkar den sociala praktiken. Genom att identifiera rådande diskurser inom det vetenskapliga och praktiska fältet för socialt arbete med missbruk är målet med denna uppsats således att lyfta fram, synliggöra och problematisera de normbildande föreställningar som ligger till grund för socialsekreterares bedömningar. Vårt intresse för missbruksfältet grundar sig i tidigare erfarenheter från olika praktikperioder under socionomutbildningen samt människor vi mött och utsagor vi hört på fältet, vilka har utgjort en inspirationskälla till att söka mer kunskap inom området. Fokus för uppsatsen är inte att undersöka faktiska föreställningar. Vi intresserar oss istället för de underliggande processer i vilka föreställningar skapas och reproduceras. Detta sammantaget med att vi konstaterat att det finns få studier av denna sociala domän utifrån en diskursanalytisk ansats, ser vi det meningsfullt att anta den utmaning som denna komplexa forskningsdesign erbjuder. Vår förhoppning är att studien ska kunna bidra med nya perspektiv som kan hjälpa professionella socialarbetare att lyfta och problematisera sitt förhållningssätt till genusperspektiv på missbruk.

1.2. Problemformulering

Hur vi använder vårt språk är betydelsefullt eftersom det både har en formgivande och en skapande kraft (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). I alla tider har det funnits outtalade regler för vad som är socialt och kulturellt accepterat att säga i ett visst sammanhang, varför maktaspekter i språkbruk utgör ett intressant fält att utforska. Genom användandet av språket konstrueras sanningar och förgivettaganden i diskurser. Dessa diskurser inverkar i hur socialsekreterare skapar kunskaps- och betydelsesystem, vilka i sin tur påverkar hur de agerar. Genom socialsekreterares tal och handlingar produceras och reproduceras diskurser och föreställningar.

Vikten av att bedriva genusmedvetet socialt arbete betonas ofta i litteratur och policydokument. Till grund för dessa ligger genusforskning inom vilken det förekommer en rad olika diskurser som på skilda sätt kommer till uttryck i det sociala arbetets praktik. Herz och Kullberg (2012) beskriver hur genusmedvetet socialt arbete kännetecknas av att verksamheter på ett medvetet och reflekterat sätt försöker ta hänsyn till kvinnor och mäns särskilda behov. Ett genomgående drag i litteratur som baseras på genusforskning är just föreställningen om att klientens kön påverkar

beslut och insatser. Att bedriva genusmedvetet socialt arbete beskrivs i litteraturen handla om att betona de *skillnader* som finns mellan kvinnor och män för att på så vis bättre kunna utgå från deras individuella förutsättningar. Det innebär att socialsekreterare förväntas utgå från könsspecifika förklaringar då de bedömer klienters situation och problematik.

Forskningen är en av flera faktorer som präglar det sociala arbetets praktik. Inom missbruksfältet har vi identifierat en snedfördelning gällande fokus, där kvinnors situation fokuseras på ett annorlunda sätt än männens. Den forskning om kvinnor och mäns missbruk som vi funnit är oftast skriven ur ett jämförande perspektiv och då skillnader lyfts är det nästintill uteslutande kvinnors komplexa situation och vårdbehov som betonas (Kullberg, 2004; Storbjörk, 2011). Det förefaller även svårt att finna forskning som beskriver vilka genusdiskurser som är rådande inom socialtjänstens missbruksvård. Då vi inte lyckats finna studier, som med diskursanalytisk ansats fokuserar socialsekreterares sätt att tala om kvinnors och mäns missbruk och vad det får för implikationer i den sociala praktiken, ser vi det som en spännande utmaning att anta.

1.3. Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att söka identifiera och analysera centrala diskurser, genom vilka föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk konstrueras, hos socialsekreterare som arbetar med missbrukshandläggning. Genom en kritisk diskursanalys av kvalitativa intervjutexter samt granskning av tidigare forskning ämnar vi teoretiskt problematisera och empiriskt studera förhållandena mellan den diskursiva praktiken och den sociala kontext i vilken intervjutexterna är producerade. Ambitionen är att utforska de identifierade diskursernas aktuella status samt belysa processer genom vilka föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk skapas och reproduceras i den sociala praktiken. Utifrån studiens kritisk-diskursanalytiska ansats ämnar vi således nyansera och exemplifiera olika representationer och diskursiva processer genom vilka föreställningar om manligt och kvinnligt missbruk uppkommer och reproduceras.

Frågeställningar

1. Vilka centrala diskurser kan identifieras i socialsekreterares föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk?
2. Hur verkar och reproduceras dessa diskurser och vad kan det få för implikationer för den sociala praktiken?

2. Bakgrund

Under detta kapitel presenteras inledningsvis tidigare forskning om genus samt kvinnligt och manligt missbruk. Denna redogörelse är baserad på äldre och nyare litteratur, vetenskapliga artiklar och avhandlingar som sammanställts till en översikt. Existerande forskning om manligt och kvinnligt missbruk samt genus är inte entydig, utan följande presentation är ett axplock med relevans för studiens syfte.

2.1. Tidigare forskning

Det förefaller svårt att finna relevant forskning som beskriver socialsekreterares diskurser om genusperspektiv inom missbruksfältet. Svensk och internationell forskning har eftersökts och i följande avsnitt presenteras identifierade beröringspunkter kring genus samt kvinnligt och manligt missbruk, som förekommer i litteratur och forskning.

2.1.1. Den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk

Ett utmärkande drag i den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk är att då kvinnors och mäns missbruksproblematik och behov lyfts är det ofta ur ett jämförande perspektiv där kvinnan definieras som det avvikande och mannen utgör normen. Forskningen av mäns alkohol- och missbruksproblematik sträcker sig längre tillbaka i tiden än motsvarande för kvinnor, varpå mannen har konstituerats som norm (Hilte, 2012; Abrahamsson & Heimdahl, 2010). Litteratur från sent 1990-tal skildrar kvinnors och mäns behov som olika. Melin och Näsholms *Behandlingsplanering vid missbruk* (1998) är exempelvis en handbok som under många år använts som kurslitteratur vid socionomutbildningar och har som syfte att vägleda professionella i matchningen av klienters missbruksproblematik och behandling. I denna väletablerade skrift beskrivs en rad föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk, som kan sägas exemplifiera de huvudsakliga grundantaganden som är återkommande i senare forskning. Följande beskrivningar utgör enligt författarna aspekter som bör tas hänsyn till vid behandlingsplaneringen för missbrukande kvinnor och män:

Kvinnor bör prioriteras till behandling. De har ett utpräglat dåligt självförtroende, behöver mycket bekräftelse från andra samt grundar sin självkänsla på yttre faktorer. Samhället har starkare rollförväntningar på kvinnor, varpå de också upplever starkare självförakt och fördömanden från andra. Kvinnor behöver arbeta med relationer, är grupp människor samt är i behov av könsspecifika behandlingsinstitutioner. Kvinnors problem rör ofta sexualitet och traumatiska upplevelser. Hänsynstagande till barn kan vara en viktig aspekt i behandlingsplaneringen.

Män grundar sin självkänsla på den egna kapaciteten. De är mindre beroende av omgivningen samt eftersträvar autonomi (Melin & Näsholm, 1998).

Även en stor del av sentida genusforskning väljer att lägga fokus på just kvinnor. Flitigt förmedlas en bild av att kvinnors missbruk skiljer sig från mäns på så vis att de anses besitta en emotionell sårbarhet samt har särskilda svårigheter som kan härledas till typiska kvinnoproblem, såsom låg självkänsla, ångestproblematik eller depression. Det beskrivs att kvinnor har ett större behov av att bearbeta erfarenheter av trauman och fysiska eller sexuella övergrepp samt problematiska relationer till män. Ofta är det faktorer som kvinnors utsatthet vad gäller våld som problematiseras (Karlsson, 2012; Mattsson, 2005; Storbjörk, 2011). Jessica Storbjörk (2011) ställer sig dock kritisk till bilden av kvinnan som förmedlas i forskningen och menar att ovanstående är aspekter som förmedlas med säkerhet, men ofta med svag bevisning. Hon har gjort en systematisk jämförelse där vanliga uppfattningar om könsskillnader bland missbrukare granskats. Dessa uppfattningar har formulerats som hypoteser samt prövats mot intervjusvar från personer som deltagit i olika missbruksbehandlingar. Resultatet visade att de största skillnelinjerna fanns på andra ställen än mellan könen. Exempelvis uppvisades större skillnader mellan alkohol- och narkotikaanvändare, än mellan kvinnor och män. Storbjörk menar att bilden av den kvinnliga missbrukarens särskilda utsatthet genomsyrar allt, på så vis att det påverkar statliga utredningar, vilket även får effekter för hur vårdinsatser planeras och organiseras, hur media skriver om missbrukande kvinnor samt hur närstående hanterar en kvinnlig familjemedlem eller vän med missbruksproblem.

I frågan om kvinnors och mäns missbruk och behandlingsbehov faktiskt skiljer sig har ett antal jämförande studier av könsspecifika insatser inom missbruksvården gjorts, vilka visar på skilda resultat. En australiensisk studie indikerar bland annat att mäns och kvinnors behov inte skiljer sig nämnvärt, då en jämförelse av behandlingsresultaten utifrån specifik kvinnobehandling kontra missbruksbehandling med mixade grupper inte uppvisade några skillnader utifrån indikatorer som droganvändande, depression, självförtroende samt förstärkning av det sociala nätverket (Copeland, Hall, Didcott & Biggs, 1993). En annan metaanalys över behandlingsprogramms effektivitet visar dock på att renodlad kvinnobehandling ger bättre behandlingsresultat än vid blandade grupper (Orwin, Francisco & Bernichon, 2001). Samma slutsats uppvisar en longitudinell studie, gjord i Kalifornien, där forskare utifrån klientkattningar i ASI-intervjuer (Addiction Severity Index) kunnat konstatera att kvinnor som behandlas på specifika behandlingshem för bara kvinnor dels har en mer komplex problembild vid inledandet av behandling, dels tenderar dessa kvinnor att gynnas mer av behandlingen. Bland annat finns signifikanta skillnader i droganvändande och kriminalitet efter genomförd behandling på renodlad kvinnoinstitution (Niv & Hser, 2007). Enligt författarna har specifik kvinnobehandling därför en viktig roll i dagens missbruksvård. Martin och Aston (2014) har gjort en kritisk granskning av 95 vetenskapliga artiklar om missbruksrelaterad kvinnoforskning i internationell kontext (främst Kanada, USA och England), vilka har publicerats mellan åren 1990-2012. Deras resultat pekar på att det saknas insatser för att möta kvinnors komplexa

behandlingsbehov. Återkommande presenteras förslag som går ut på att kvinnor bör erbjudas missbruksbehandling som innefattar barnomsorg och/eller föräldrastöd och/eller insatser som fokuserar på kvinnornas erfarenheter av våld, övergrepp och trauman. Martin och Aston menar att effekterna av den diskurs som speglas i litteraturen är att missbrukande kvinnor särskiljs och kategoriseras som en säregen grupp och att detta paradoxalt nog har bidragit till en begränsning gällande både utbud och omfattning av stödinsatser för just kvinnor. Upprepade påtryckningar från forskarhåll om behovet av andra behandlingsformer verkar enbart ha utökat problemet. Anledningen tycks vara att det råder brist på politisk vilja och huvudargumentet för detta är att satsningar på att utveckla "genusmedvetna" behandlingsprogram ses som allt för kostsamma i relation till de besparingar som de senaste åren gjorts inom sjukvårds- och välfärdsområdet.

Mäns behov av professionellt stöd förbises ofta till följd av att vägledande dokument framställer deras drickande som mer normalt (Abrahamsson & Heimdahl, 2010). Omfattningen av mäns problematik anses ofta sträcka sig till deras alkoholproblem, medan kvinnor anses behöva mer hjälp för att lösa de underliggande problemen för att komma tillrätta med sitt missbruk. En tredjedel av Sveriges behandlingseinheter uppger sig tillhandahålla särskild behandling för kvinnor, medan speciella program för män inte betonas i samma utsträckning (Socialstyrelsen, 2008; Storbjörk, 2011). Genusforskningen skildrar enligt Beijer och Karlsson (2012) oavsiktligt kvinnor som maktlösa. Missbrukande kvinnors utsatthet utgör en ideologi som kan vara så överväldigande att såväl forskare som feministiska aktivister med de bästa av intentioner, bara genom att lyfta problematiken, tenderar att förstärka den rådande förtryckande könsmaktsordningen och befästa allmänt rådande paradigmet om kvinnan som sårbar och maktlös.

2.1.2. Forskning om socialsekreterares förhållningssätt till genus

Fahlgren (2013) har identifierat en paradox i socialarbetares förhållningssätt till genus. Hon menar att socialsekreterare helst tar avstånd från hela genusdiskursen och det faktum att könsskillnader existerar, samtidigt som de, genom hur de väljer att organisera arbetet, omedvetet bidrar till reproduktionen av hela systemet. Å ena sidan värderar behandlingsspersonalen i intervjustudien en jämn könsfördelning högt och ser det som att kvinnor och män kompletterar varandra i en arbetsgrupp, vilket bygger på könstereotypa grundantaganden om att kvinnor och män besitter olika egenskaper. Å andra sidan vill man, genom att beskriva sig själva som genusneutrala professionella socialarbetare som sinsemellan har samma värde och utför samma arbete, distansera sig från hela genusdiskursen och de skillnader som finns mellan kvinnor och män. Mattsson (2005) pekar på samma fenomen och menar att socialarbetare genom denna växelverkande process reproducerar maktasymmetrier mellan kvinnor och män samt mellan sig själva och klienterna.

2.2. Teoretiska utgångspunkter och begreppsdefinitioner

I detta avsnitt beskrivs de centrala teorier och begrepp som ligger till grund för hur vetenskapligt och empiriskt material i denna uppsats tolkas och förstås.

2.2.1. Vad är en diskurs?

Avgränsningen för vad som kan sägas ingå i en diskurs är flytande och definieras i forskningssammanhang av forskaren själv (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). En diskurs kan teoretiskt förklaras som en uppsättning meningar, representationer och bilder som tillsammans bildar en uppfattning av ett visst fenomen. Det kan även förklaras som ett bestämt sätt att tolka världen eller delar av den, vilken även bidrar till att konstruera sociala identiteter, relationer samt kunskaps- och betydelsesystem (Fairclough, 1995; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Inom kritisk diskursanalys ses diskurser som både konstituerade och konstituerande, samt betraktas som en viktig form av den sociala praktik den tillhör, vilket innefattar handlingsmönster och ställningstaganden som grundas på förväntningar utifrån sociala normer. Genom att individer på olika sätt förhåller sig till diskurserna reproduceras och omformas dessa handlingsmönster och föreställningar (Fairclough, 1995). Diskursen har även en ideologisk funktion på så vis att diskursiva praktiker bidrar till att producera och reproducera ojämlika maktförhållanden mellan sociala grupper. Genom att urskilja diskurser och deras effekter öppnas möjligheter att omtolka erfarenheter och ifrågasätta dominerande uppfattningar för att på så vis också kunna förändra det sociala arbetets praktik (Payne, 2005).

2.2.2 Kritisk diskursanalys

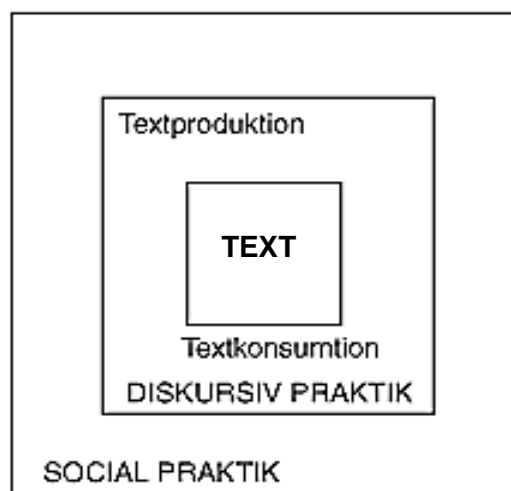
Kritisk diskursanalys används förvirrande nog både som en beteckning för ett specifikt angreppssätt (Fairclough, 1995) och som en beteckning för en av de tre bredare inriktningarna inom diskursanalysen (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det finns flertalet definitioner och skolor angående hur man bör se på kritisk diskursanalys som begrepp och angreppssätt (Bergström & Boréus, 2012; Börjesson & Palmblad, 2007; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Vi vill därför redogöra för de teoretiska antaganden vi tar med oss in i analysen och tydliggöra att denna uppsats utgår från Faircloughs angreppssätt med tillhörande analysverktyg och teoretiska begrepp. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) handlar diskursanalys som metod om att skapa förståelse för hur mening görs och hur vi använder oss av språket för att konstruera representationer av vår verklighet. Den kritiska diskursanalysen skiljer sig från andra diskursanalytiska inriktningar på så vis att den anser att 1) produktion och konsumtion av olika texter är en social praktik som bidrar till att konstituera den sociala världen, 2) diskurs är både konstituerande och konstituerad, 3) språkbruk kan inte analyseras utan hänsyn till dess sociala kontext, 4) diskurser fungerar ideologiskt samt 5) angreppssättet är politiskt engagerat i social förändring. Forskningsfokus inom den kritiska diskursanalysen riktas både mot de diskursiva praktiker som konstruerar sociala identiteter, kunskaps- och betydelsesystem, sociala relationer inkluderat maktrelationer och vilken roll dessa diskursiva praktiker spelar i understödandet av

specifika sociala grupperns intressen. Den är kritisk och politisk i bemärkelsen att den syftar till att bidra till social förändring mot mer jämlika maktförhållanden i samhället (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

2.2.3. Faircloughs analysmodell

Norman Fairclough har konstruerat en tredimensionell analysmodell för kritisk diskursanalys, som syftar till att undersöka hur relationerna mellan diskurser och sociala strukturer ser ut. Modellen innebär att tre nivåer analyseras samtidigt, nämligen text, diskursiv praktik samt social praktik (Fairclough, 1995). Den första analysnivån innebär en detaljerad systematisk textanalys där fokus läggs på språket och hur diskurser konstrueras lingvistiskt. Undersökningen av textens modalitet handlar om i vilken utsträckning det är troligt att en person som uttrycker något står bakom det som uttrycks. I analys av transivitet undersöks hur händelser och processer förbinds med subjekt och objekt, samt de ideologiska konsekvenser som olika framställningsformer kan ha. Den andra nivån behandlar den diskursiva praktiken, det vill säga hur texten produceras, distribueras och konsumeras (Bergström & Boréus, 2012). I vår studie handlar den diskursiva praktiken således om att undersöka de kontexter och processer genom vilka intervjuexterna producerades.

I den tredje nivån vidgas analysen till att även innefatta den sociala praktiken. I detta skede görs således en makrosociologisk analys där texten kopplas ihop med de kontextuella ramar som utgörs av sociokulturella relationer och övergripande strukturer.

Figur 1. Norman Faircloughs tredimensionella modell för kritisk diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 74)

Detta innebär att diskursen sätts i ett socialt sammanhang som möjliggör kritiska reflektioner kring ideologi, makt och samhällsstrukturer. Enligt Fairclough måste texten och dess diskursiva praktik även relateras till andra diskurser för att man ska kunna säga något om hur den sociala praktiken är konstruerad och de strukturer den själv bidrar till att konstruera. En del av kontextualiseringen som sker i den tredje analysnivån går därför ut på att kartlägga diskursordningen, vilken utgör summan av de olika diskurstyper, diskurser och genrer som finns inom en viss social domän (Fairclough, 1995). En genre kan definieras som det språkbruk som är förbundet med och konstituerar en del av en bestämd social praktik. Diskursordningen kan omfatta flera motstridande diskurser och dessa kan både komplettera, innesluta och utesluta varandra. Ibland råder öppen kamp och ibland existerar de i parallell symbios med varandra (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

2.2.4. Genusteori

I feministisk anda infördes under 1960- och 70-talet begreppet gender som en teoretisk analyskategori i syfte att ta avstånd från de inneboende egenskaper hos män och kvinnor som kommit att framstå som eviga, oföränderliga och naturliga. Innebörden hos det nya begreppet var det sociala könet och de sociala, psykologiska och kulturella aspekterna av manligt respektive kvinnligt. Gender definierades som en social kategori och framstod därmed som föränderlig på ett helt annat sätt än vad kön tidigare gjort. Gender, eller genus som det numera kallas på svenska, kopplas till samhälleliga och strukturella aspekter av kön (Fahlgren, 1999), samt påverkas av hur människor bemöter och bedömer varandra och hur samhället i stort organiserar kvinnor och mäns positioner (Fäldt & Kullberg, 2012).

En viktig utgångspunkt inom genusforskningen är Yvonne Hirdmans teorier om genuskontraktet. Genuskontraktet är ett teoretiskt ramverk inom feministisk forskning som tar fasta på de strukturer som ligger bakom den rådande könsmaktsordningen. Fokus ligger på hur upprepning och bekräftelse av rådande normer i samhället förklarar de skillnader i möjligheter och begränsningar som finns mellan kvinnor och män. Kontraktet innehåller regler för båda köns rättigheter, skyldigheter, ansvar och egenskaper. Det Hirdman beskriver som genussystem utgår från att genus ordnas utifrån de två dimensionerna, segregering och hierarkisering. Den första dimensionen beskriver hur det som betraktas som manligt särskiljs från sådant som anses kvinnligt. Den andra dimensionen handlar om förhållandet mellan genus och fördelning av makt i samhället (Hirdman, 2003). En tredje dimension har adderats till de första två, vilken handlar om hur emotioner och sexualitet kan kopplas till genus, vilket i vårt samhälle rör principen om heteronormativitet (Kullberg, 2012).

2.2.5. Socialkonstruktionismen och diskurser som sociala konstruktioner

Socialkonstruktionism är en vanlig ontologisk ståndpunkt i samhällsvetenskapliga sammanhang. Den utgår från att individens upplevelser, tankar och vilja artikuleras i språklig kommunikation,

där språket utgör en representation av människors mentala värld. Språklig social interaktion ses som grunden för all kunskap. Kunskap är något som skapas i en intersubjektiv kontext där språklig interaktion både uppstår igenom och bidrar till att konstruera relationer, händelser, beteenden, identiteter och andra fenomen (Börjesson, 2003). Alla fenomen ses därmed som socialt konstruerade, så även diskurser om sociala problem. En teoretisk utgångspunkt inom den socialkonstruktionistiska ansatsen är att sociala problem skapas diskursivt av de individer, yrkesgrupper och institutioner som kommer i kontakt med dem. Sociala problem kan således inte studeras fristående från de praktiker som formar dem samt begreppen eller teorierna som används för att beskriva dem (Kullberg, Skillmark, Herz, Fäldt & Wallroth, 2012). Det diskursiva arbetet med sociala konstruktioner innebär i praktiken att vi, för att förenkla och ordna vår perception, kognitivt sorterar in de individer vi möter i olika kategorier såsom kvinna, man, normala, onormala, svaga, starka, friska och sjuka. Dessa sociala kategorier associeras sedan med hjälp av vår förförståelse till tidigare erfarenheter och föreställningar om de individer som vi dessförinnan placerat i just den kategorin - en process genom vilken diskurser och synen på olika problem och fenomen konstrueras (Thomassen, 2007; Fahlgren, 1999).

Inom det socialkonstruktionistiska perspektivet tar man avstånd från idén att det biologiska könet utgör en referensram för skillnader mellan könen. I stället framhålls att existerande traditioner, föreställningar och uppfattningar om kön uppmuntrar kvinnor och män att utveckla vissa beteendemönster, vilket genom en cirkulär process bidrar till att mönstret av stereotypa könsskillnader och könsroller reproduceras (Payne, 2005). En av de teoretiska utgångspunkterna för denna studie är således att kvinnligt och manligt är att betrakta som sociala konstruktioner, vilka är möjliga att förändra. Kvinna och man kan visserligen existera som biologiska kön, men det är inte av naturen givet hur kvinnor och män är eller bör agera. Detta avgörs istället av de samhällsnormer, beteende- och handlingsmönster som konstitueras i interaktionen människor emellan och i kontakten med det omkringliggande samhället.

2.2.6. Normalisering

Normalisering handlar om de processer som definierar och genererar uppfattningar om vad som betraktas som naturligt och rätt, något som samtidigt skapar motsatsen - utanförskap. Användandet av normaliseringskonceptet kan möjliggöra en analys av på vilka sätt det sociala arbetets praktik är mångtydigt och motsägelsefullt. I normaliseringsprocesser definieras "det normala" genom att namnge, ordna och kategorisera "det andra". Normalitet tas för självklart, det är icke-kategoriserat, könlöst, färglöst och klasslöst och underförstått skapat i motsats till "det onormala". Denna normaliseringsprocess tenderar att dölja makten i den och på vilket sätt processen både är möjliggörande och förtryckande, produktiv och begränsande, inkluderande och exkluderande (Fahlgren, 2013). Innebörder i det som normaliseras kan variera från att framhållas som det normala i meningen "det vanliga", till det normala i betydelsen "det rätta", det eftersträvansvärda idealet. I normaliseringsprocesser skapas inkluderingar (vi) på samma gång som andra betydelse, praktiker eller grupper av människor (de andra) blir exkluderade. I och

med detta konstrueras både privilegierade och exkluderade positioner i en och samma process, varpå normaliseringsprocesser kan diskuteras med utgångspunkt i maktordnande strukturer. Till följd av detta blir det viktigt att på ett kritiskt sätt granska det som utger sig för att vara allomfattande sanningar och förgivettaganden. Normalisering kan å ena sida förefalla vara en oundviklig effekt av det gemensamma skapandet av sociala värderingar och kan i och med detta framstå som neutral. Å andra sidan möjliggörs maktutövning alltid genom normaliseringsprocesser som gör skillnader normativa (Fahlgren & Sjöstedt Landén, 2014).

3. Metod

I följande kapitel redogörs för studiens genomförande, urvalsprocesser samt andra metodologiska val och ställningstaganden. När det gäller kritisk diskursanalys skiljer vi mellan metodologiska och teoretiska utgångspunkter på så vis att teoretiska begrepp förklaras i bakgrundskapitlet, medan denna del är mer inriktat på själva metoden och dess genomförande.

3.1. En kritisk diskursanalytisk ansats

Vår forskningsansats är induktiv, vilket innebär att de slutsatser som redovisas har dragits utifrån det empiriska material vi samlat in (Kvale & Brinkmann, 2014). Den kritisk diskursanalytiska ansatsen är lämplig för studier som ämnar teoretiskt problematisera och empiriskt studera förhållanden mellan språkanvändning och sociokulturell utveckling i olika sammanhang (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det betyder att socialsekreterares språkbruk i intervjutexter genom denna metod kan analyseras i relation till utvecklingstendenser i den sociala praktiken och olika sociokulturella och maktrelaterade strukturer som finns i samhället i stort. Valet av forskningsansats och metod gjordes utifrån följande argument:

- 1) Då vi var mer intresserade av varför saker sägs, snarare än vad som sägs, ville vi studera processerna och strukturerna genom vilka föreställningar produceras och reproduceras - inte tematisera och kartlägga förekomsten av faktiska föreställningar.
- 2) Då vi funnit få studier utifrån denna ansats såg vi att studien kan ha ett hereutiskt värde genom att den kan bidra med nya perspektiv och sätt att tänka kring föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk.

Studien utgår från Faircloughs nyckelelement eftersom han är en av de mest framträdande diskursanalytikerna inom inriktningen (Bryman, 2011) samt att det finns många metodbeskrivningar som utgår från hans tankar. Fairclough presenterar flera analysverktyg som kan användas för textanalys av språket (Fairclough, 2003). De två analysbegrepp som vi bedömt som relevanta för vår studie och som använts i vår språkanalys av texten är modalitet och transivitet, vilka beskrivs mer utförligt under rubriken *Teoretiska utgångspunkter › Faircloughs analysmodell*, samt vidare exemplifieras under rubriken *Resultat och analys › Språkanalys*.

3.2. Genomförande

Processerna kring urval, datainsamling, bearbetning och analys har varit tidskrävande och tagit många vändningar under tiden som arbetet fortskridit. Nedan beskrivs hur vi gått tillväga för att samla in vårt empiriska material och hur vi sedan bearbetat och analyserat det. För att tydliggöra strukturen delas beskrivningen av genomförande in i fem steg, varav processerna i de sista två bör betraktas som överlappande.

3.2.1. Steg 1 - Val av datainsamlingsmetod, struktur och förberedelser

Det empiriska materialet i föreliggande uppsats har inhämtats genom kvalitativa intervjuer med socialsekreterare som handlägger missbruksärenden. Denna datainsamlingsmetod valdes utifrån studiens syfte att söka identifiera och analysera centrala diskurser i socialsekreterares resonemang kring kvinnligt och manligt missbruk. För att möjliggöra detta behövde vi hitta en metod som gav socialsekreterare stort spelrum att resonera fritt utifrån sina egna tankar och upplevelser. För detta ändamål kunde vi tänka oss flera olika metoder, men med hänsyn till tidsaspekten samt vad som var praktiskt genomförbart inom ramen för en kandidatuppsats föll valet på semistrukturerade kvalitativa intervjuer. Denna intervjuform har karaktären av ett vardagligt samtal, men har ett särskilt syfte och inbegriper en specifik teknik där samtalet hålls kring ett antal bestämda teman. Den semistrukturerade intervjun är således varken ett öppet vardagssamtal eller ett slutet frågeformulär (Kvale & Brinkmann, 2014).

För att ha en viss struktur i intervjuerna utformades en intervjuguide, där ett antal teman fokuserades (se bilaga 2). Denna struktur möjliggjorde för oss som intervjuare att ställa följdfrågor för djupare beskrivningar och resonemang under intervjuens gång. Utformandet av den intervjuguide som användes vid intervjuerna gjordes i en noggrann och reflexiv process, vilken innefattade såväl etiska som konsekvensanalytiska överväganden. Intervjuguidens teman bygger på de diskurser som vi identifierat genom ämnesfördjupningen av tidigare forskning.

3.2.2. Steg 2 - Val av intervjudeltagare och platser

När man gör en diskursanalys är det inte kvantiteten konsistenta utsagor som studeras, utan i stället variationerna och mångfalden i dem, varpå materialets omfattning inte kan ses som avgörande för studiens kvalitet. Diskursanalysens fokus är språkbruket, varpå ett fåtal kvalitativa intervjuer kan ge lika mycket valid information som hundra besvarade frågeformulär. Flera intervjuer kan ibland bara ge merarbete utan att berika analysen (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det empiriska materialet i föreliggande uppsats är således inhämtat från sex intervjuer genomförda i början av april 2015. Vid valet av intervjudeltagare har vi använt oss av ett målinriktat urval, vilket innebär att vi strategiskt valt ut intervjudeltagare för att på ett tillfredsställande sätt kunna besvara vår frågeställning. I linje med diskursanalysens syfte är

tanken med denna urvalsmetod inte att resultatet ska kunna generaliseras till normalpopulationen för missbrukshandläggare. Det viktiga är att deltagarna har förståelse och kunskap kring den sociala företeelse vi vill undersöka (Bryman, 2011). Följande två kriterier användes som avgränsning i vår rekrytering av intervjudeltagare: 1) Deltagaren ska vara yrkesverksam socialsekreterare, med över ett års erfarenhet av missbrukshandläggning. Det första kriteriet utformades utifrån att socialsekreterarna skulle kunna reflektera kring de erfarenheter de samlat på sig i sitt arbete och beskriva exempel på vad de sett, hur de handlat och hur deras föreställningar ser ut. Vi ville därmed nå socialsekreterare som är införstådda och aktiva i den samhällsinstitution där man möter, bemöter och bedömer människor som inte sällan befinner sig i samhällets utkant. 2) Deltagaren ska inte ha någon personlig relation till oss intervjuare. Det andra kriteriet utformades utifrån att vi båda författare på olika sätt varit yrkesaktiva inom fältet för socialt arbete med missbruk, varpå vi ansåg att vår analys riskerade färgas av vår egen uppfattning av intervjupersonen om denna person var någon vi kände väl.

När det gäller val av platser har tre kommuner av varierande storlek valts ut. Detta med hänsyn till vad som var praktiskt genomförbart utifrån tidsram och tillgänglighet. Fältet för det sociala arbetets praktik består framför allt av kvinnliga socialarbetare, vilket även speglar vår urvalsgrupp där fem av sex var kvinnor. Till en början ansåg vi det önskvärt att ha en jämn könsfördelning bland intervjudeltagarna, men då vi inte ämnat jämföra deltagarnas utsagor utifrån kön eller göra en analys av hur socialsekreterares kön påverkar representationer och sociala konstruktioner kan vi anta att det faktum att majoriteten var kvinnor inte påverkar tillförlitligheten i vår studie. Målsättningen var inledningsvis att alla intervjupersoner skulle ha samma utbildningsbakgrund med socionomexamen, men av praktiska och tidsmässiga skäl valde vi att ändå inkludera två intervjudeltagare med likvärdig utbildning. Vi ansåg att yrkeserfarenhet var likställigt, eller till och med kan väga tyngre än utbildningsbakgrund, varpå vi inte såg att utvidgandet av urvalsgruppen skulle påverka resultatet.

3.2.3. Steg 3 - Genomförande av intervjuer

När vi formulerat kriterierna för vårt urval kontaktade vi sektionschefen för missbruksenheten i fem olika kommuner via telefon och mail, vari vi bifogade ett informationsbrev om vår studie. Tre av dessa kommuner vidarebefodrade oss till socialsekreterare inom missbrukshandläggning. Handläggarna fick samma informationsbrev och fick själva ta ställning till om de ville delta i studien. Intervjuerna har genomförts på socialsekreterarnas kontor, i syfte att underlätta deras deltagande. Tiden för intervjuerna har varierat mellan 27 och 55 minuter. Vid samtliga intervjuer har vi båda närvarat och våra roller som intervjuperson och observatör har skiftats och förändrats fortlöpande under intervjuernas gång, allteftersom vi reviderat intervjuguiden och förbättrat vår förmåga att ställa frågor på ett adekvat sätt, för att i så liten utsträckning som möjlig påverka svaren i någon riktning. Samtliga intervjuer har med deltagarnas tillåtelse spelats in via ljudupptagning och anteckningar har i viss mån förts under tiden som de har pågått. Efter varje intervjutillfälle har vi både enskilt och i par reflekterat och antecknat övergripande tankar och

intryck, samt noterat teman för analys som vi tyckt oss urskilja. Intervjukontexten beskrivs vidare under rubriken *Analys > Diskursiv och social praktik > Kontextens betydelse*.

3.2.4. Steg 4 - Bearbetning av data

Samtliga inspelningar från intervjuerna har transkriberats till skrift, en form som lämpar sig för närmare analys (Kvale & Brinkmann, 2014). Eftersom diskursanalysen undersöker *hur* något sägs och hur det annars skulle kunna sägas, snarare än *vad* som faktiskt sägs (Börjesson, 2003) ville vi återge intervjuerna så näraliggande sin naturliga form som möjligt. Vår transkribering har därmed utförts i ordagrann muntlig stil där upprepningar, pauser och emotionella uttryck har inkluderats, men där texten ändå är av läsbar karaktär. Vartefter vi valde förfaringssätt fördelade vi transkriberingsarbetet mellan oss, och skrev ut intervjuerna i sin helhet, vilket genererat ett omfattande textmaterial. I och med utskriften av intervjuerna påbörjades också den analytiska processen.

3.2.5. Steg 5 - Analys och tolkning av data

Som ett första steg läste vi först igenom materialet individuellt, för att få möjlighet att anteckna reflektioner och tankar utan påverkan av varandra. Därefter jämförde vi våra anteckningar och gjorde en gemensam djupläsning och noggrann genomlysning av samtliga intervjuer för att sortera ut relevanta teman som framträdde i socialsekreterarnas utsagor. Parallellt med upprepade genomläsningar följde ett sorterande arbete utifrån gjorda markeringar, varpå en rad teman kunde urskiljas. Då en djupare analys av samtliga identifierade teman inte var möjlig inom ramen för en kandidatuppsats, gjorde vi ytterligare ett urval där tre teman valdes ut för vidare analys. Detta urval gjordes utifrån kriterier som möjliggör undersökning av relationerna mellan den diskursiva praktiken och den sociokulturella utvecklingen inom vårt specifika intresseområde. De var således intressanta i avseendet att socialsekreterarnas erfarenheter, åsikter, reflektioner och värderingar givits stort utrymme i intervjutexterna, vilket möjliggör en bred analys av såväl språkbruk, mening som kontext.

Analysen bygger på Faircloughs tredimensionella analysverktyg, där tre nivåer analyseras samtidigt: text, diskursiv praktik samt social praktik (Fairclough, 1995). Vi har således gjort en djupare textanalys av språket genom att undersöka hur vokabulär, grammatik samt sammanhang mellan satser konstruerar diskurser och genrer lingvistiskt. Detta har gjorts genom urskiljande av modalmarkörer, vilka sedermera tolkats i relation till den sociala kontexten och den sociala interaktionen i intervjusituationen. Språkanalysen syftade till att undersöka nyanser och mening i det som sägs (och inte sägs) i intervjutexterna. Urskiljande av satsförbindelser och övergångar samt sortering och tolkning av identifierade modalmarkörer har inneburit ett omfattande och tidskrävande arbete, där stor försiktighet vidtagits för att undvika övertolkningar eller felanvändning av citat och utsagor.

Tolkning av intervjutextens mening har sedermera gjorts tillsammans med fortlöpande reflektioner över hur socialsekreterares föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk produceras och konsumeras i diskurser. Då forskningsansatsen kräver att den sociala kontexten ska inkluderas i analysen har även aspekter såsom kopplingar till sociokulturell förändring och maktaspekter gjorts. Likaså etos, vilket handlar om att analysera hur identiteter konstrueras genom språket (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det vidare arbetet med att kartlägga diskursordningen för våra identifierade diskurser innebar ett omfattande tolkningsarbete för att utröna på vilket sätt hur dessa förhåller sig till varandra.

3.3. Reflexivitet och transparens

Reflexivitet kan beskrivas som ett sätt för forskaren att visa medvetenhet om att forskningsresultaten är tolkningar utifrån den egna forskningspositionen och det antagna perspektivet (Finlay, 2003). I kombination med transparens utgör detta ett värdefullt validitetsverktyg i diskursanalytiska studier (Bryman, 2011; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Fortlöpande reflektioner genom hela forskningsprocessen har följaktligen gjorts över på vilket sätt vår egen förförståelse och referensram har påverkat vår perception och tolkningsförmåga. För att öka validiteten i vår studie vill vi således lyfta det faktum att vår egen position i förhållande till undersökningsområdet på olika sätt har påverkat våra tolkningar i analysen. Den kritisk-diskursanalytiska ansatsen innebär att även föreliggande diskursanalys är en konstruktion, som erbjuder en av många tänkbara tolkningar av verkligheten.

Anything whatsoever that is perceived at all must pass perceptual controls. In the shifting process something is admitted, something rejected and something supplemented to make the cognisable. The process is largely cultural. A cultural bias puts moral problems under a particular light. Once shaped, the individual choices come catalogued according to the structuring of consciousness, which is far from being a private affair (Douglas, 2002, s. 1).

Genom att förhålla sig till vetenskapen om hur verkligheten och således även kunskap konstrueras, kan forskaren genom att kritiskt granska sitt arbete och redovisa forskningsprocessen på ett transparent sätt möjliggöra för läsare att bilda sig en uppfattning om alla de moment analysen bygger på och sedermera vilket sätt undersökningen är delaktig i konstruerandet av verkligheten (Finlay, 2003). I denna studie innebär detta att stor vikt lagts vid att på ett ingående och transparent sätt redogöra för såväl metodologiska val, urvalsprocesser som tillvägagångssätt i bearbetning och analys av data. En ärlig och öppen presentation av uppsatsens alla delar, samt de kopplingar som gjorts till teorier och tidigare forskning har eftersträvat. Undersökningens resultat exemplifieras genom direkta citat från de transkriberade intervjuerna för att på så vis redogöra för gjorda tolkningar, vilket erbjuder läsaren insyn i analysarbetet.

3.4. Etiska överväganden

Vid humanistisk-samhällsvetenskapliga studier har man att förhålla sig till forskningsetiska riktlinjer. Dessa kan sammanfattas i fyra huvudområden: *Informationskravet* innebär att undersökningspersonerna får information om det allmänna syftet med studien samt vilket övergripande upplägg den har. Forskaren har ansvar att tillhandahålla information om eventuella risker såväl som fördelar som kan vara förenade med deltagande. *Samtyckeskravet* syftar till att deltagare själva har rätt att bestämma över sin medverkan, vilket innebär att deltagandet är frivilligt och att man när som helst kan dra sig ur studien. *Konfidentialitetskravet* beskriver att privata uppgifter som identifierar deltagare ska behandlas på ett sådant sätt att de inte avslöjas. Personuppgifter ska förvaras så att ingen obehörig kan ta del av dem. Slutligen medför *nyttjandekravet* att insamlad data endast får användas för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2011).

Vid studiens inledning ställdes vi inför att etiskt problematisera vår undersökning. Vi utgick från frågor formulerade av Kvale och Brinkmann (2014) för att få vägledning i vilka etiska delar en intervjuundersökning kan och bör omfatta. Vi upprättade därefter ett etiskt protokoll där vi till att börja med ställde vi oss frågan vilka goda effekter vår studie skulle kunna få. Vi kom fram till att ansatsen öppnar upp för ett tydliggörande av diskurser och deras implikationer, vilket möjliggör för omtolkningar av socialsekreterares erfarenheter och ett ifrågasättande av dominerande föreställningar, vilket innebär att denna studie skulle kunna vara en del i att förändra det sociala arbetets praktik.

Idén till uppsatsen har noga presenterats för områdescheferna för missbruksenheten i samtliga deltagande kommuner. Det var viktigt för oss att ta en första kontakt med respektive chef, för att ingen intervjudeltagare skulle riskera kringgå ledningens riktlinjer eller önskemål. Kontakten togs både via telefon och mail, vari vi bifogade ett sammanställt informationsbrev. Informationsbrevet beskrev studiens övergripande syfte och upplägg samt att all medverkan är frivillig och när som helst kan avbrytas. Vidare informerades om att insamlade uppgifter behandlas konfidentiellt. I de fall då områdescheferna godkände deltagande i studien tillhandahöll de kontaktuppgifter till socialsekreterarna, vilka fick samma informationsbrev och utifrån det själva fick bestämma om de ville medverka i studien eller inte. Samtycke är således inhämtat i två steg.

I vilken grad deltagarna skulle informeras om studiens fokus var för oss en balansgång där vi fick väga risken att ge för mycket information mot att utelämna aspekter som kunde vara värdefulla för intervjudeltagarna. Vårt etiska protokoll, där vi reflekterat över eventuella risker eller fördelar med studien, fick stå som vägledning för vårt förfarande. Eftersom diskussioner om sociala konstruktioner och diskursers effekter är vanligt förekommande inom socionomprogrammet, och eftersom denna studie undersöker socialsekreterares professionella sfär, snarare än den privata, kunde vi inte anse ämnet vara känsligt. Vi kunde således inte identifiera någon särskild risk med deltagandet. Fördelar som skulle kunna vara förknippade med

deltagande i studien sträcker sig till socialsekreterarnas personliga intresse för ämnet, vilket inte är att betrakta som ett etiskt dilemma, varpå vi avstod från att avslöja våra teoretiska utgångspunkter i studien.

Deltagarna informerades om hur vi avsett använda intervjutexterna i den vidare undersökningsprocessen och att insamlat material endast används för detta forskningsändamål. Samtliga intervjuer har spelats in med deltagarens samtycke och alla privata uppgifter, eller data som skulle kunna avslöja intervjudeltagaren har hanterats konfidentiellt. Författarna är de enda som har haft tillgång till det fullständiga råmaterialet och vi har reflekterat över huruvida eventuella starka citat som skulle kunna kopplas till någon särskild medverkande bör inkluderas i den redovisade analys- och resultatdelen. De delar i materialet som skulle kunna avslöja uppgifter om personer eller platser har avidentifierats och intervjudeltagarna har anonymiserats till benämningen IP (intervjuperson). Samtliga deltagares utsagor har använts i forskningsprocessens olika delar. De citat som redovisas i resultatet är dock utvalda för att exemplifiera analysen och redogöra för de tolkningar som gjorts, för att på så vis uppnå så hög vetenskaplig kvalitet som möjligt, vilket inte garanterar att citat från alla deltagare framförs. Genom denna studie deltar vi som författare i den vetenskapliga makt- och kunskapsdiskursen, vilket kan framstå som att man har makt och kontroll över andra människors ord, tal eller text. För intervjupersonerna kan det upplevas som att vi tar över betydelsen av deras ord och pressar på en mening på dessa. För att ingen ska lida men av våra tolkningar, har vi varit tydliga med att vi presenterar *en av många* tolkningsvarianter utifrån vår specifika intressefråga.

4. Analys och resultat

I följande kapitel har vi i enlighet med Faircloughs modell valt att fokusera tre analysnivåer, utan att för den delen tydligt särskilja dem. Den första nivån utgörs av en språkanalys, där vi koncentrerar vi oss på hur vokabulär, grammatik och sammanhang mellan satser konstruerar diskurser lingvistiskt.

4.1. Språkanalys

Språket utgör en viktig form av handling genom vilken människor kan påverka världen, samtidigt som de påverkas av språket då det speglar historiska och socialt situerade strukturer. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Modalitet handlar om hur talaren genom ordval och intonation förmedlar sin inställning till eller graden av instämmande i det som sägs och genom att analysera hur fenomen och händelser förbinds (eller inte förbinds) med olika subjekt eller objekt studerar vi även intervjutextens transivitet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). I varje beskrivning av händelser eller fenomen skildras också termer av avsikter, med vilken en tolkning följer av aktörens uppsåt (Börjesson, 2003). Detta möjliggör för oss att klargöra vilka ideologiska konsekvenser olika framställningsformer och konstruktioner kan få (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Nedan följer exempel på konstruktioner som förekommer i

intervjupersonernas utsagor med betoning på några av de modalitetsmarkörer vi kunnat urskilja som betydelsefulla.

Ett sätt att markera distans till innehållet i en sats är att passivt uttrycka något genom att förlägga det utanför sig själv, som en slags allmän kunskap. I följande citat förhåller sig intervjupersonen till föreställningen om att kvinnor i missbruk har andra behov än män. Genom att använda modalitetsmarkörer som *“det menas”* eller *“det heter”* bekräftas att påståendet är en välkänd och aktiv föreställning som finns i socialsekreterarens vardag, samtidigt som en tydlig distans markeras och sanningshalten i påståendet ifrågasätts.

IP: [...] För det menas ju då att kvinnor har andra behov. Det kan jag delvis ställa på att det är så. Det tar ofta längre tid att skapa förtroende med en kvinna. Det tar ofta längre tid i förberedelser för en kvinna, men när hon väl sätter igång, så brukar hon utvecklas mycket snabbare i behandling än vad män gör. Det finns även forskning som står för sånt eeh, men jag tycker jag fortfarande inte har hört nåt argument om kvinnor som inte män också behöver. Det heter ju då att ja, men kvinnor är mer i behov av nära relationer. Kvinnor är mer i behov av mindre institution. Kvinnor är mer i behov av individuellt anpassade åtgärder.

I: Mm?

IP: Men översätter jag det, och ställer mig frågan: Men vad behöver män då? Ja, det är ju inte så att dom inte behöver det. Men tittar man på behandling och eh de stora behandlingsformerna de lite större behandlingshemmen så, så är det ju mest män. Och då... Ehm... Sen är det ju också mer män som är aktuella hos oss än kvinnor. Det är ungefär två tredjedelar män, en tredjedel kvinnor, och det är i regel så över landet och det stämmer nog med avgiftningar och annat, där man också för statistik då. Eeh... så att nej jag har hittills inte sett nåt som kvinnor behöver specifikt, som inte också en man behöver, men det uttalas mer att en kvinna har behov av det än en man har det. [...]

Denna utsaga rymmer många analyserbara element och satskonstruktioner. Inom olika diskurser används olika former av modalitet (Fairclough, 1995). En vanligt förekommande modalitet hos de socialsekreterare vi intervjuat är att förhålla sig till flera sidor av en företeelse samtidigt, genom att uttrycka sig i termer av *“å ena sidan... å andra sidan”*. Ett exempel på detta är följande sats, där socialsekreteraren förhåller sig till förställningar om att kvinnor är i större behov av nära relationer, mindre institutioner och individuellt anpassade åtgärder. I den första delen presenteras påståendet som en i forskning förmedlad sanning; *“Det finns även forskning som står för sånt...”*, för att i följande meningssats anta en direkt motsatt ståndpunkt *“...men jag tycker jag fortfarande inte har hört nåt argument om kvinnor som inte män också behöver”*. Exemplet visar hur socialsekreteraren i den första delen av påståendet bekräftar att den diskurs som handlar om kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov förvisso har en slags objektiv sanningshalt, samtidigt som denne i andra delen av meningssatsen intar en motsatt position. I och med detta framträder motsatta argument, vilka tycks höra till en annan diskurs, vilken istället för fokus på kvinnor eller män sätter individen i fokus. Det är i paradoxer och skärningspunkter likt denna som vi kan urskilja de diskurser som finns inom fältet och utläsa den diskursiva kampen som sker dem emellan.

Sanningshalten i olika utsagor markeras genom användandet av olika modalmarkörer, vilket kan ske genom hänvisningar till det som uppfattas som legitima källor, såsom forskning och statistik av olika slag. Genom detta anges vem som är kapabel till det mest kompetenta uttalandet inom området där diskursen råder. Inom varje diskurs finns talordningar som definierar gränserna för vad som är socialt och kulturellt accepterat som sant, trovärdigt eller gott. I och med detta definieras också motsatsen - vad som inte är möjligt att säga inom en viss diskurs. I varje miljö där diskursen verkar, råder talordningen över vem som har företräde att uttala sig om ett visst fenomen och den aktuella diskursen anger berättelsens form, det vill säga *hur* någon uttalar sig om ett visst fenomen (Börjesson, 2003). Följande citat kan exemplifiera hur talordningen verkar inom den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk, där socialsekreteraren genom att använda sig av legitima referenser gör anspråk på att med säkerhet kunna uttala sig om att det är fler missbrukande män än missbrukande kvinnor som prostituerar sig.

IP: Jaa, det det visar isländsk, spansk, svensk, dansk, ja alltså den mesta forskningen som finns, visar det. Eh, och då är det så att dom män som gör det gör det dock väldigt sällan. De kanske har gjort det en gång eller max fem eller sådär. Men dom kvinnor som gör det gör det mycket mer frekvent.

Vem som får tala och på vilket sätt är under ständig förhandling, vilket gör diskursanalysen till ett värdefullt verktyg att kritiskt granska maktrelationer i samhället genom att den studerar kontroverser, brytpunkter samt in- och ut-definieringar (Börjesson, 2003). Nedanstående citat visar hur intervjudeltagaren vänder sig till oss intervjuare och använder sig av talordningen, för att legitimera sitt uttalande.

IP: Det tror jag är ganska lika. Sen pratar som ni vet generellt män och kvinnor på olika språk. Man man pratar olika tydligt om hur det har påverkat en och hur man agerar eeh. Men jag tror att känslomässigt egentligen är det ganska lika skadat. Känslomässigt skadade.

“*Sen pratar som ni vet*” är ett uttalande som placerar både oss intervjuare och socialsekreteraren i en in-grupp, där vi förväntas vara eniga, ha samma utgångspunkt och på så vis i konsensus kunna tala om ett visst fenomen. Genom uttalandet blir vi in-definierade, vilket innebär att både socialsekreteraren och vi anses kapabla att uttala oss inom den domän där denna diskurs verkar. I och med detta definieras också andra aktörer ut och deras trovärdighet kan ifrågasättas. På detta sätt menar Foucault att makt och vetande är sammanflätat (Foucault, 1993).

Ett sätt att tillämpa modaliseringar är användandet av objektiva beskrivningar istället för subjektiva, som att säga något *är* på ett visst sätt istället för ta ansvar för utsagan genom att subjektivt uttrycka sig om något. Genom objektivitet fräntas sändaren av ett budskap ansvaret för sanningshalten och legitimiteten i det som sägs. Det kan exempelvis uttryckas genom användandet av modalmarkörer som “*man*” och “*dom*” i stället för “*jag*” och “*vi*”. Följande citat får exemplifiera ett vanligt förekommande uttrycksätt som vi uppmärksammat i vår språkanalys när man talar om faktiskt förekommande genusskillnader som införlivas i

socialsekreterares vardagliga arbete. I de fall skillnader görs används modalmarkörerna “*man*” som objekt och “*vi*” som subjekt, för att markera vilken distans man själv har till påståendet.

IP: Man hävdar ju också ibland i vissa behandlingsmodeller att kvinnor lider eh, lider mer av skam och skuld... Jag håller inte med.

Intervjupersonen lägger betoningen på “*man*”, vilket innebär att påståendet framhålls som något som bara sker, utan någon agent. I exemplet framgår inte vem “*man*” är, bara att det handlar om något allmänt vedertaget. Användandet av “*man*” vilket också innebär att agenten frånges ansvaret genom att vikt läggs vid effekterna och bortser från de handlingar eller processer som ledde fram till dem. Intervjupersonen använder vidare uttrycket “*hävdar*” för att understryka den låga sanningshalten i att kvinnor skulle lida av mer skuld och skam. Detta är ett sätt underbygga sin egen trovärdighet och göra anspråk på sanningen och intervjupersonen använder slutligen en subjektiv modalitet för att med hög grad av säkerhet beskriva verkligheten.

I de fall intervjudeltagaren ämnar uttrycka sitt motstånd mot genuskillnader görs detta genom att använda “*jag*” som subjekt, varpå ett tydligt instämmande i den egna utsagan markeras och genom detta stärks sanningshalten i det sagda. Nedan visar ett exempel hämtat från ett resonemang kring könets betydelse i behovsbedömningar.

IP: Ja jag försöker inte tänka så alls. Jag försöker att inte tänka så. Sen /skratt/ har jag väl suddat ut det antar jag. Nej jag vet inte... ehm... nej, jag tycker inte att det är så. Jag tycker vi har väldigt lika behov. Ehm... Och vi, vi är ju på en ganska grundläggande nivå här, eh, och då, då är det väldigt lika oavsett vilka det är. Då är det mer från individ till individ än, än från att det skulle va man och kvinna. [...] Jag kan inte säga att jag har tänkt så.

Även här kan ett tydligt fokus på individen urskiljas, vilket ställs emot olika genrer inom genuskurserna som handlar om mäns och kvinnors skilda behov. Genom att förhålla sig subjektivt till detta, som inom socialtjänsten verkar besitta en hög institutionell legitimitet, positionerar sig socialsekreteraren också inom den diskurs som kan identifieras som *individen i fokus*.

Socialsekreterarnas arbete handlar till stor del om att professionellt kunna kategorisera klienter, utifrån deras individuella problembild, behov och förutsättningar. Följande citat illustrerar hur kvinnors och mäns behov diskursivt kategoriseras genom tal om syftet med könsspecifika behandlingshem.

IP: Aaah. Jag tror att tjejer är mer i behov av behandling för typiska tjejproblem. Kvinnoproblem eh, med kvinnligt missbruk än vad män är i behov av enbart grupper för män, om ni förstår vad jag menar.

I: Mm, varför är det så då?

IP: Eeh, jag tror det har att göra med att tjejer dels är utsatta sexuellt på ett helt annat plan. [...] Och det är väl män också på ett sätt, fast inte samma utsatthet. Eeh, våld har många tjejer tagit emot från partners. Det behöver man också prata om enskilt, inte inför andra män. Eh, sen har kvinnor. Alltså det är en, den här världen är mansdominerad. Missbruksvärlden är jätte... Det är ju åttio procent män, ungefär av dom vi möter. Kan man säga. Eh, det betyder att många tjejer har väldigt svårt att umgås med tjejer. Dom kan inte det. Det finns ett behov av att lära sig det. Där man behöver titta på hur hur är man tjej mot tjejer, att det är okej och vara vän med en tjej. Man är inte konkurrenter. Eh, för det är man ju i missbruksvärlden. Där konkurrerar man om den största hajen med leveranser eh alltså så. Eh, det finns en vinst i att, det är viktigare som tjej att få hantera såna bitar, tänker jag.

Modalitetsmarkörer som “*jag tror*” och “*det är väl*” används, vilket tyder på ett måttligt instämmande av föreliggande utsagor. Samtidigt konstituerar utsagan “*Dom kan inte det. Det finns ett behov av att lära sig det.*” sanningar om tjejers behov.

Nedanstående citat kan exemplifiera hur *individ* i fokus återkommande används som utgångspunkt eller bas där viktiga värden bevaras, ett sätt att förhålla sig neutral när den personliga inställningen till komplexa frågor efterfrågas. Detta illustrerar även den i forskning identifierade paradox som ett genusmedvetet socialt arbete innebär, nämligen att socialsekreterare på ett medvetet och reflekterat förväntas ta hänsyn till skillnader som kan finnas gällande kvinnor och mäns särskilda behov, samtidigt som arbetet inte bör baseras på könsstereotypa förgivettaganden (se t.ex. Herz & Kullberg, 2012; Socialstyrelsen, 2008). Ett genomgående drag i genusforskningen är att klientens kön på olika sätt får betydelse för beslut som tas och de insatser som ges i socialtjänstens försorg (Kullberg, 2004; Leissner, 2002; Wallander & Blomqvist, 2005). Då socialsekreterare oftast är väl insatta i såväl riktlinjer som forskningsläget får detta till följd att de hamnar i en problematisk situation när de i intervjun tvingas förhålla sig till könsspecifika problemförklaringar och bedömningar om klienters missbruk och sociala situation. Hur de än väljer att svara på frågorna kan det ses som ”fel” utifrån någon av ovanstående aspekter:

IP: Det tror jag är ganska lika. Sen pratar som ni vet generellt män och kvinnor på olika språk. Man pratar olika tydligt om hur det har påverkat en och hur man agerar eeh. Men jag tror att känslomässigt egentligen är det ganska lika skadat. Känslomässigt skadade.

I: Mhm. Och social situation i övrigt?

IP: Ja, men det tror jag mer är individnivå. Eh, jag tror inte man kan säga generellt kvinnligt och manligt utan att det är mer mellan person till person då. Vi träffar ju alltifrån uteliggarna, ölgubbarna och öltanterna på stan till till välbärgade... kontor har vi haft här så alltså uh läkare, vi har, som jobbar, har jobb och familj och barn och...

Utifrån teoretiska resonemang grundade på socialkonstruktionism och normalisering illustrerar följande exempel hur socialsekreterare endast genom det diskursiva arbetet bidrar till reproducerandet av desamma. Att uttrycka att något *är* på ett visst sätt, utgör i sig en stark social

konstruktion som vidmakthåller bilden av att påståendet utgör en sanning och på så vis hålls gamla traditioner och strukturer vid liv.

IP: Det är mer skamfyllt att vara kvinna och missbruka.

Storbjörk (2011) menar att diskussioner som lyfter rådande föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk medvetet och omedvetet riskerar att återskapa dem. Citatet nedan visar på att även i utsagor där syftet eller intentionen är att kritisera rådande strukturer bidrar yttrandet i sig till att reproducera föreställningar om kvinnor och män och således också den diskurs som intervjupersonen åsyftar utmana och ifrågasätta.

IP: [...] Institutionen för män, dom får lagad mat och det är ordnat och så. Man har gemensam städning och så, eh, och man ska städa sitt rum själv. Men i övrigt är allt ordnat, och så skapar vi en kvinnoinstitution. Jo, då ska vi ha med miljöterapi! Och man ska planera maten ihop och laga den ihop och hela det köret. Det där kan jag bli jävligt trött på, för det är ju inte så att männen inte behöver träna på dom momenten.

Vi har i flertalet utsagor kunnat urskilja motsägelser vad gäller verifikation och avvisande av olika föreställningar om manligt och kvinnligt missbruk. Då socialsekreterarna uttalar sig i linje med olika diskurser kan vi också urskilja hur deras argument blir paradoxala och hur de på detta vis formar utsagor för att rättfärdiga deras sätt att tänka och agera. Diskurser är inte tydliga i sig själva, utan det är genom att definiera gränserna för vad som går att uttala inom dem som det blir möjligt att närma sig deras kärna (Börjesson, 2003). I språkanalysen framkommer framförallt kopplingar till tre diskurser, 1) *kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov*, 2) *männen i skuggan* samt 3) *individ i fokus*, vilka i följande avsnitt kommer att beskrivas och analyseras mer ingående.

4.2. Diskursiv och social praktik

Under detta avsnitt presenteras våra resonemang för Faircloughs andra och tredje analysnivåer (Figur 1). I det dialektiska förhållandet mellan diskursiv och social praktik fokuseras en djupare analys av olika kontexter, etos och makt. Det innebär även en kartläggning av diskursordningen för den sociala kontext som uppsatsen syftar undersöka, samt en redogörelse för de diskurser vi identifierat utifrån teori och empiri.

4.2.1. Kontextens betydelse

Diskurser skall ses ur ett visst meningssammanhang. Detta är inte på förhand givet, utan skapas och reproduceras när mening artikuleras på ett visst sätt i tid och rum (Börjesson, 2003). Det medför att intervjutexten måste analyseras i relation till den kontext där den producerades.

Viktigt att ha med sig in i tolkningarna av mening är *intervjukontexten*, som på olika sätt påverkat de utsagor som genererades i intervjuerna. Som intervjuare försökte vi skapa ett

lätt samtalsklimat där intervjupersonen skulle känna sig trygga i att själv välja inriktning i utformandet av sina utsagor. Inledningsvis var intervjuerna mer stela och strikta, vilket främst berodde på en osäkerhet hos oss som intervjuare. Vi lärde oss snart att prata om vårt forskningsområde och hur vi kunde ställa frågor på ett bra sätt, varpå vi släppte fokus på intervjuguiden, slutade anteckna och i stället deltog mer aktivt som intervjuare båda två, för att skapa ett avslappnat samtal. Som intervjuare var vi inte att betrakta som passiva åskådare där vi inhämtade fakta att analysera, utan snarare som deltagare, varpå intervjutexterna bör betraktas som en gemensamt skapad produkt.

Intervjukontexten kan även ses som bidragande till konstruktionen av intervjupersonernas roll och position i den diskursiva praktiken. Då intervjupersonerna valts ut genom ett målinriktat urval, förväntas de ha särskilda kunskaper om den specifika sociala praktiken vi undersöker. Detta innebär att socialsekreteraren ges ställningen som expert, vilket kan leda till att intervjun blir mer deskriptiv än emotionellt inriktad (Kvale & Brinkmann, 2014). Vår önskan var att intervjupersonerna skulle resonera utifrån sig själva, snarare än att teoretiskt beskriva fenomen. I och med vår egen akademiska bakgrund upplevde vi att vi blev bemötta på ett jämlikt plan, och betraktade oss själva utifrån detsamma, varpå intervjuerna i hög grad innehöll utsagor om upplevelser. Det faktum att vi som intervjuare kan anses vara insiders i förhållande till valda forskningsfält kan rimligen och högst troligt ha påverkat interaktionen med intervjupersonerna. En annan aspekt som inverkar på intervjukontexten är också materiella faktorer. Intervjun är förvisso verbal, men genomförd ansikte mot ansikte blir kommunikationen också förkroppsligad. Uppskattningsvis är 90 procent av kommunikationen icke-verbal, varför det också blir betydelsefullt att reflektera över vad vi förmedlar med vår kropp (Kvale & Brinkmann, 2014). Då vi ville åstadkomma en avslappnad intervjusituation hade vi vår klädsel i åtanke. Vi bestämde i förväg att inte klä upp oss, eftersom situationen då riskerade bli högtravande och stel, men inte heller klä oss alltför avslappnat, eftersom det skulle kunna ge ett oengagerat intryck. Något vi också reflekterade över var vårt kroppsspråk och vilka gester eller känslor vi förmedlade. Vi försökte sitta avslappnat med ett tillgängligt kroppsspråk för att bjuda in intervjudeltagarna till ett öppet samtal. Detta samtidigt som vi höll tillbaka våra egna känslor dels i förhållande till undersökningsområdet, men också då de medverkande formulerade sina utsagor, för att inte leda dem in på vägar som i hög grad var influerade av oss intervjuare.

Slutligen påverkas intervjukontexten av den fysiska miljön, där omgivande faktorer har inverkan på det som sägs (Kvale & Brinkmann, 2014). Samtliga intervjuer ägde av praktiska skäl rum på socialtjänstkontor, en miljö som kan upplevas som formell och präglad av en rad institutionella ramar. Vår bedömning är dock att socialsekreterarna upplevdes avslappnade och naturliga i sin vanliga kontorsmiljö. En faktor som kan haft betydelse för samtalsklimatet och således konstruktionen av utsagor är det faktum att intervjuerna spelades in. Detta gjordes dock via en vanlig mobiltelefon som låg på bordet mellan oss. Vår upplevelse är dock att mobiltelefonens naturliga plats i närheten av oss människor kan ha bidragit till att inspelningen glömdes bort,

både av oss intervjuare och intervjuperson och att dess inverkan därför kan antas obefintlig eller minimal.

Ett fenomen eller diskurs kan inte analyseras utan att sättas in i sitt sociala och kulturella sammanhang (Bergström & Boréus, 2012), varför den *kulturella kontexten* bör beaktas i analysen. I intervjuerna har vi kunnat urskilja olika förhållningssätt i den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk. Gemensamt för alla socialsekreterare är dock den sociologiska kopplingen som görs till gamla traditioner och könsstereotypa roller och normer som ses som djupt rotade i kulturella samhällsstrukturer. Könsskillnader betraktas som konstruktioner som härstammar från gamla strukturer, vilka lever kvar idag och reproduceras genom allt som sker i vardagen och i kontakten med det omkringliggande samhället. Det är en samlad bild som ges. Samtliga socialsekreterare hänvisar, om än med olika modalitet, till gamla traditioner, vilket vi kan anta hör samman med synen på den egna rollen, eget ansvar och möjligheter att påverka dessa strukturer som beskrivs som "tröga" "sega" och "tröttsamma". Ett exempel är föreställningen om att det är mer skamfyllt att vara kvinna och missbruka. Flera missbrukshandläggare vänder sig mot den vedertagna bilden och menar att de i verkligheten tror att männen upplever lika mycket skam och skuld, men att kvinnorna fortfarande förväntas dömas hårdare genom att gamla föreställningar om hur en kvinna ska vara lever kvar som allmän diskurs och påverkar klienters syn på sig själva.

En annan kontext som har betydelse för den diskursiva praktik, varigenom intervjutexten producerades är socialsekreterarnas *organisatoriska* och *institutionella kontext*, vilken utgörs av de ramar och övergripande strukturer som producerar formella regler för hur den professionella socialsekreteraren ska agera i sitt arbete samt hur denne ska betrakta sina klienter. Detta är enligt Thomassen (2007) strukturer som både kan utesluta och marginalisera grupper av individer, varpå vi ser vikten av att inkludera maktperspektivet i vår analys. Det organisatoriska ramverk som socialsekreterare har att förhålla sig till innefattar bland annat lagar och riktlinjer från riksdagen och socialdepartementet, lokala bestämmelser från kommunernas socialförvaltning samt hur landstingets eller regionens vårdapparat är organiserad.

Övriga faktorer som framkommit som betydande element i den *sociala kontexten* är bland annat arbetsplatskultur, ledning och ekonomi. Arbetsplatskulturen tas upp som viktig för hur föreställningar och normer reproduceras och för sättet man sedan talar om och till klienter. Flera av intervjupersonerna framför en önskan eller vilja att förändra rådande diskursers föreställningar om manligt och kvinnligt missbruk, men menar samtidigt att det hela utgör en trög apparat. Kommunens ekonomiska förutsättningar ses påverka utvecklingen i viss mån, exempelvis genom att ekonomi möjliggör eller begränsar tillgången till vidareutbildningar och tid till att ta del av nyproducerad forskning. Ledningen ses ha ett ansvar för organiseringen av arbetet och införandet av kvalitetssäkrande metoder. Att använda sig av standardiserade screeninginstrument, såsom exempelvis ASI (Addiction Severity Index), betraktas av många som

ett viktigt hjälpmedel för att komma bort ifrån individuella tolkningar, generaliseringar och fördomar som annars riskerar att bli styrande.

4.2.2. Analys av etos - om socialsekreterares självpresentationer

Ett av Fairclouds redskap vid analys av text och tal är etos, vilket fokuserar hur identiteter konstrueras genom språket (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Genom hur våra intervjupersoner talar kan vi avläsa dels positionering inom olika diskurser, dels självrepresentationer, genom vilka de konstruerar sig själva. Vid undersökningen av socialsekreterarnas föreställningar kring kvinnligt och manligt missbruk framkom en tydlig önskan om att vara fri från föreställningar som rör genuskillnader. Detta utgör i sig även en genre som vi kunnat identifiera i tidigare forskning. Flertalet empiriska studier av socialarbetare bekräftar den paradoxala bilden av att socialsekreterare helst tar avstånd från hela genusdiskursen och det faktum att könsskillnader existerar, samtidigt som de, genom hur de väljer att organisera arbetet, omedvetet bidrar till reproduktionen av hela systemet med genusskapande strukturer (se t.ex. Fahlgren, 2013; Hensing, 2012; Mattsson, 2005). Genom språkbruk och ordval har vi kunnat urskilja samma ambition eller vilja att i yrkesrollen vara fri från föreställningar som baseras på könsskillnader. Detta kan exemplifieras genom följande citat där en socialsekreterare i en utsaga ger uttryck för lättnaden över att vid en tidigare läsning av avidentifierade ASI-intervjuer inte kunnat identifiera klientens kön.

IP: [...] Och i mitt huvud, läser jag den (ASI-intervjun) som att det gällde en man. Och sen får jag reda på att det gällde en kvinna. Och det spelade mig verkligen ingen roll. Och det kändes så skönt. Att "ja just det, det kan det ju va".

I: Varför kändes det skönt då?

IP: Att jag inte liksom hade pressat in det i en mall, utan det, ja det här kan va både man och kvinna. Istället för att jag hade skapat mig en massa liksom att "Ja men det där måste ju ha varit en kvinna därför att...". Men det var bara med automatik, alltså det hade blivit så när jag läste, för man får ju ändå föreställa sig nånting när man läser, så. Men nej, jag tyckte det var befriande...

Våra fynd antyder att det finns en normbild som är knuten till yrkesrollen, vilken förespråkar en politisk eller yrkesetisk korrekthet, som tar sig uttryck i en slags motvilja eller rädsla för att uttrycka sig fördomsfullt eller generaliserande utifrån kön. Detta sätt att resonera kan vara en del av socialsekreterares självpresentationer och till denna process hör en önskan om att framstå som god eller kompetent. Att vara genusneutral och fördomsfri kan även relateras till den arbetsplatskultur, som vi menar bidrar till att skapa socialsekreterares värdegrund, yrkesetik och ideologi.

4.2.3. Maktanalys

Eftersom diskurser representerar och framställer verklighet samtidigt som de skapar världen genom att fenomen ges olika tyngdpunkter och skildras selektivt (Börjesson, 2003), kan de fungera som ett redskap i att stabilisera olika maktförhållanden. Flera socialsekreterare ger uttryck för att de är styrda av upphandlingar när det gäller matchningen av klienters behov och insats. Det finns dock tre olika strategier för hur man valt att närma sig problemet och förhålla sig till den institutionella diskurs som rör upphandlingar av behandlingshem. Macdonell (1986) beskriver subjektpositioner som strategier för att på individnivå förhålla sig till olika diskurser. Detta innebär att inta olika positioner, vilka även definieras av samt utgör en del av diskursen i sig. Några av socialsekreterarna förblir passiva och beskriver sig som styrda och begränsade av systemet, vilket skulle kunna hänföras till den första positionen *identifikation*, vilken handlar om att ett subjekt på ett eller annat sätt inbjuds eller beordras anta en viss subjektposition samt därigenom identifierar sig med och går in i en föreskriven roll. Andra gör revolt och går sin egen väg genom att ignorera den politiska styrningen och istället motivera sina beslut med hänvisningar till klientens bästa och grundprinciperna i socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Detta exemplifierar den andra strategin, *motidentifikation*, vilken innebär en protest där individen istället för att anpassa sig antar en direkt motsatt position i förhållandet till den rådande diskursen. Ett tredje alternativ förefaller vara att ta strid mot systemet och politiskt försöka påverka upphandlingarnas ramar för att mer passa deras värderingar och syn på hur arbetet med klienterna ska gå till. Denna positionering liknar vi med Macdonells (1986) *desidentifikation*, vilken innebär att individen identifierar sig med något som relaterar till den dominerande diskursen utan att för den delen köpa alla delar den omfattas av. Detta innebär en slags kreativ protest där individen driver sin egen sak genom att ta bort, förändra, tillföra och kombinera element från olika diskurser. De positioneringar som görs ser vi som kopplade till socialsekreterarnas personliga ideologi och synen på det kollektiva ansvar som hör till yrkesrollen.

I vår analys framhålls en önskvärd position hos socialsekreterare - nämligen att de ska vara genusneutrala och undvika att kategorisera efter kön, varpå individfokus är det som istället betonas i en mängd olika sammanhang. Det blir som ett mantra eller rättesnöre, som används för att motivera olika resonemang och beslut. Avståndstagandet från genus som diskurs och begrepp, får till följd att en viktig maktaspekt lämnas orörd. Genom undvikandet av genus möjliggörs för socialsekreterare att fritt contextualisera individens behov där denne oreflekterat riskerar att placeras och definieras utifrån andra kategorier som kan verka förtryckande.

IP: Jag ser människan och individen.

I: Så genus, det existerar inte?

IP: Nej, inte i den här världen. Det är missbrukare.

Genom denna subjektivistiska syn kan också klarläggas att genusperspektiv som ifrågasätter maktförhållanden inte betonas eller helt bortses från. Vid en första anblick kan därmed diskursen om individen i fokus betraktas som en diskurs som skapar goda socialsekreterare, möjliggör klienters autonomi och verkar utifrån ett kategorilöst kunskapssystem. I maktanalysen framkommer snarare en diskurs inom vilken talordningen möjliggör godtyckliga kategoriseringar och där maktförhållanden produceras i generaliseringar.

4.2.4. Identifierade diskurser

4.2.4.1. Kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov

Diskursen om den missbrukande kvinnan som utsatt med komplexa vårdbehov har sina rötter i tidig feministisk forskning samt innefattar en rad diskursiva sanningar som förefaller väl etablerade och problematiseras i såväl forskning som praktik. I takt med samhällsutvecklingen har föreställningarna om kvinnors specifika behov kommit att förändras och på så vis utmanas diskursens historiska status, vilken varit näst intill hegemonisk.

IP: Och vad det beror på... ja jag vet inte. Jag vet inte. Det är också där, följer vi nån slags strömning nu igen då dom gör att det är inte riktigt så viktigt att fokusera... Har man kommit förbi det här att man tror att kvinnor har ehm, andra behov? Som man då försökte anpassa sig till för ett visst antal år sedan. Eh, och har man då sett att okej, det handlar mer om individer. Det handlar mer om andra faktorer, snarare än om man är man eller kvinna.

Citatet ovan beskriver hur förändringen av diskursen om missbrukande kvinnors problematik och behov har skett nästintill obemärkt. "*Nån slags strömning nu*" indikerar att samhället och således också diskursen är under förändring och har förändrats, men att intervjupersonen inte exakt kan definiera vad som genererat det. Då intervjupersonen säger "*att man tror*" visar vidare på att denne ifrågasätter sanningshalten i diskursen om kvinnors komplexa behov, varpå individfokus även lyfts som en ny strömning.

Intervjupersonerna belyser sociokulturella påverkansfaktorer på tre nivåer som de ändå uppfattar som betydelsefulla för den utveckling som varit. På makronivå nämns övergripande strukturer, politik, media, nya strömningar inom forskningen och utvecklingen av akademiska utbildningar. På mesonivå tar man upp vikten av arbetsplatskultur och vidareutbildningar. Vidare på mikronivå beskrivs personlig erfarenhet, rollen man har i arbetsgruppen och klienters syn på sig själva som viktiga element i hur föreställningar skapas och förändras. Gällande kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov kan tre huvudinriktningar urskiljas för hur man väljer att positionera sig inom diskursen och förhålla sig till dess innehåll. Den första inriktningen bygger på ställningstagandet att det inte finns några reella skillnader mellan könen om man bortser från fysiska aspekter. Följande citat kan exemplifiera en beskrivning av socialsekreterares generella föreställningar:

IP: Att dom (kollegorna) *tror* att dom (kvinnor) är mer utsatta på alla sätt och vis. Och jag tycker inte dom är det för jag tycker män är lika utsatta. Möjligtvis lite skillnad då med våld, våldsutsatthet lite grann, men inte annars. Men det beror enbart på fysiken att dem faktiskt är svagare än män fysiskt.

Den andra positionen utgår från att de eventuella skillnader som finns i sådant fall utgörs av sociala konstruktioner, vilka professionella har i uppdrag att utmana och förändra.

IP: En del bryr sig kanske inte så mycket om genus kanske och tycker väl att "äsch, men skillnaderna är väl inte så..." "nu träffar vi dom och dom" och att man inte tycker att man behöver problematisera kring det, medans andra då, som jag kanske, tycker att det är oerhört viktigt. Att liksom ha en grundad tanke med eh ja hur man tänker kring vissa saker så.

Den tredje linjen innefattar ett ställningstagande där kvinnors utsatthet betraktas som ett faktum, lika självklart som att det biologiska könet skiljer sig mellan kvinnor och män. Följande citat exemplifierar en utsaga inom den tredje inriktningen, ett ställningstagande som framhålls som en allmänt vedertagen sanning.

IP: Dom är ju självklart mer utsatta just för att dom är kvinnor.

4.2.4.2. Männen i skuggan

Socialsekreterarna i vår studie återger ett flertal exempel på hur mäns behov i praktiken förbises eller underlåts att problematiseras på samma sätt som kvinnors. Resonemanget bekräftar den utveckling vi kunnat spåra i tidigare forskning, där fokus de senaste åren allt mer kommit att handla om avsaknaden av forskning på missbrukande män ur ett genusperspektiv. Företeelser, som att män inte får hjälp i samma utsträckning eller lika snabbt som kvinnor, återges parallellt med efterfrågan om forskning på missbrukande mäns särskilda behov. Dessa empiriska fynd bekräftar den utveckling vi kunnat urskilja i forskningen, som även betonar att män i flera avseenden utgör en större högriskgrupp än kvinnor (Kullberg, 2004; Storbjörk, 2011). Ur ett samhällsperspektiv kan diskursen om männen i skuggan ses ha intagit en allt mer betydande position i den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk.

Artikelsökningar och litteratursökningar på genus genererar dock träffar som övervägande handlar om genusperspektiv på kvinnor, något vi sett uppmärksammas både i nyare forskning samt hos de socialsekreterare vi intervjuat. Fokus som i genus- och jämställdhetsforskning- och arbete har legat på kvinnor under ca 50 år har följaktligen genererat en motreaktion där professionella förefaller vara mätta på att prata om kvinnofrågor samtidigt som ett genusperspektiv på män efterfrågas. Dessa nytillkomna tendenser att problematisera det bristande fokus på män skulle kunna bidra med nya infallsvinklar och generera en förändring i diskursordningen. Följande citat är hämtat från ett resonemang kring hur socialsekreterare uppmärksammar och talar om mäns och kvinnors hälsostatus, samt exemplifierar hur diskursen "männen i skuggan" kan ta sig uttryck i praktiken. Socialsekreteraren reflekterar över det faktum

att kvinnors fysiska hälsa ofta bedöms som sämre eller mer akut, samt landar i att männen genom detta görs till en lågprioriterad grupp för hälsorelaterade insatser.

IP1: [...], så att man inte missar för att eh det blir männen som blir i skuggan istället för dom blir inte extra omhändertagna, så som kvinnorna kan bli. Mm...

4.2.4.3. Individens i fokus

Något som var återkommande i samtliga intervjuer var att ett genusperspektiv på olika sätt ställdes mot ett individperspektiv. Samtalen med fokus på genus styrdes medvetet eller omedvetet in på att istället handla om förhållningssättet där individen alltid sätts i fokus. Oavsett kön, ålder, utbildning eller yrkeserfarenhet hos våra intervjupersoner råder total konsensus i frågan om att klientens kön inte ses som avgörande för bedömningar eller val av olika behandlingsinsatser. Samtliga betonar att man istället ser till individen, människan, samt dennes individuella problem och behov. Genom detta har vi identifierat *individen i fokus* som en central diskurs hos socialsekreterare. I diskursen blir delar som arbetssätt, värderingar och ideologi framträdande. Vi tolkar *individen i fokus* som ett sätt att arbeta för jämställdhet och jämlikhet, där varje individ sätts i centrum och där individuella lösningar är utgångspunkten. Den diskursiva processen innebär att socialsekreterare genom alla former av samtal, textproduktion, interna diskussioner, samt genom att förhålla sig till arbetsnormer och riktlinjer, dagligen lyfter fokuset på individen. Exempel på utsagor där individen i fokus tydligt kan urskiljas är följande citat från två olika socialsekreterare:

IP: Det är inte kvinnligt och manligt, det är människor.

IP: Jag tänker, att det är större individuella skillnader än mellan könen. Eh och att det är större skillnader mellan alkoholister och narkomaner, snarare än könsasp... alltså könsskillnader då.

4.2.5. Diskursordning

Diskursordningen utgör här en sammanställning av utsagor, föreställningar och tankesätt som i huvudsak härstammar från två olika fält - det vetenskapliga och det praktiska. Hur forskning och litteratur väljer att framställa och fokusera kvinnligt och manligt ser vi som en av de strukturer som bidrar till socialsekreterares konstruktioner och representationer. Diskurserna som rör lyftande och problematiserandet av *männen i skuggan* och *kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov* verkar växelvis tangerande och stridande med representationer som vi funnit i den sociala praktiken. I vårt empiriska material ges exempel på utsagor där motsägelser definierar gränserna mellan dessa två, trots att de skulle kunna betraktas som en del av samma diskurs - en övergripande genuskurs. Intresset till genuskurser förefaller dock svalt. I socialsekreterarnas utsagor används genusbegreppet synonymt med kvinnofrågor och är förenat med associationer till sexualitet, heteronormer, könsidentiteter och föreställningar kopplade till gamla traditionella könsroller.

Att diskurser går parallellt med och innesluter varandra blir på flera sätt tydligt i intervjudeltagarnas utsagor. Då genus fokuseras glider samtalen ofta in på ämnen som jämställdhet och sexualitet. Vi relaterar detta till hur genus kommit att pratas om utifrån genusystemet. Detta system beskriver just förhållandet mellan kön och makt i samhället men också vad som är normativt vad gäller sexualitet (Kullberg, 2012). Att de skilda diskurserna som berör genus och sexualitet ligger väldigt nära varandra blir i nedanstående exempel tydligt då intervjuaren ställer en fråga om inställningen till genus och intervjupersonen associerar detta till sexualitet och heteronormer.

I: Men tror du det finns någon rädsla för, eller nån sån här, politisk korrekthet i det, att man inte får... Att det ska vara så väldigt genusneutralt och att man inte ska tänka att det finns skillnader?

IP: Nej, det tror jag inte vi har haft individer i den här gruppen som har uttryckt om annan chefspersonal som anställdes som var homosexuell där chef, nej inte chef, men en kollega utbrister "*vet våran chef om det!?*". Så att nej, dem linjerna har vi nog inte riktigt haft. (skrattar)

I följande citat ser vi hur kärlek, sex och relationer som genre på ett relevant sätt lyfts i ett resonemang kring beroendeproblematik, för att i nästa steg snubbla över gränsen till sexualitetsdiskursen, genom ett bekräftande av heteronormen.

IP: När man är i missbruk, bryter det missbruket och går in i eh en process, läkning, så så söker man nånting annat. Alltså man ersätter. Beroendesjukdomen kräver att man. En beroendesjuk vill inte lämna beroendet, den vill ersätta det med nånting annat. Det är väldigt vanligt att man, slutar man med amfetamin så ersätter man det med alkohol. Eller man ersätter det med benso. Eller man ersätter det med sex. Eller man ersätter det med peng es ah shopping. Eh och är man då på ett behandlingshem där man vaknar upp helt plötsligt nykter en dag och ser att här är det en massa relationer som gör samma sak. Eller män eller kvinnor av motsatta könet då är det väldigt lätt att det uppstår en förälskelse där.

I: Mm.

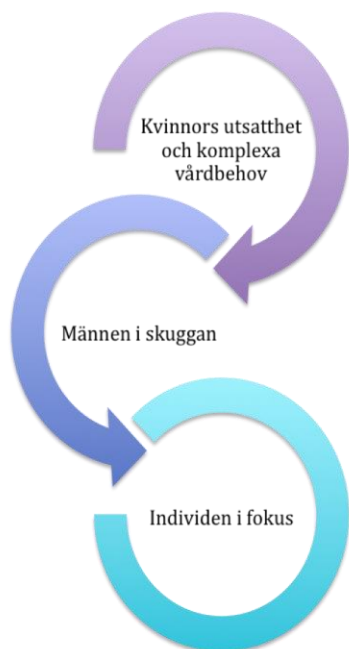
IP: (host) Det har, vi har inge bra erfarenhet av det. Vi har varit med om det. Både här i våran grupp. För vi har ju inte renodlade kvinnor och män här, utan här kör vi blandad ehm men det, det händer ju att man får stänga av dem. Och gå in i konflikt med det vad som händer när man går in i relationer. Det har vi, vi har ingen bra erfarenhet av det. Därför vill vi. Och sen utifrån behovet av att tjejer har behov av, tjejer har behov av att hantera relationer, sex. Förhållandet till sex, till våld, till män, till tidigare trauman enskilt bara med kvinnor menar jag.

Det finns ingen agent bakom uttalandet om att det lätt uppstår förälskelse mellan män och kvinnor av samma kön, utan beskrivningen blir att anse som sann och socialt accepterad då man talar om missbruk. Resonemanget har sin grund i en diskurs om sexualitet, vilket sedan fungerar som ett underbyggande av diskursen om kvinnors komplexitet och specifika behov. "*Och sen utifrån behovet av att tjejer har behov av, tjejer har behov av att hantera relationer, sex.*". Genom detta skifte tolkar vi det som att diskursernas positioner i förhållande till varandra är att

betrakta som närliggande och att det rimligtvis ingår viktiga element från båda i en mer övergripande genusediskurs.

Samtalen i intervjuerna vandrar även gärna in på stigar som jämställdhet och jämlikhet i samhället i stort. Vi tolkar det som att genusediskursen innefattar en ideologi-politisk dimension som situerar värderingsgrundade positioner. Genus beskrivs som ett stort begrepp, en diskurs som på något sätt blir ögreppbar i sin egen storhet och självklarhet. Vi kan anta att genusfrågan är något man tidigt i sin professionsutveckling skapar sig en personlig relation till. När man bildat sig en åsikt och intagit en position, vilket vanligtvis innebär något i stil med att "genusfrågan är viktig", "vi strävar efter jämlikhet" eller "det är viktigt att vara medveten om hur man bidrar till skapandet av genus", slutar man tala om det. När den egna och arbetsgruppens position är färdigförhandlad och befast ses positionen som självklar och utmanas därför inte förrän gruppen tvingas omförhandla eller försvara sin position. I intervjuerna framkommer att denna typ av omförhandling av positionen kan ske till följd av organisatoriska förändringar eller förnyelse av arbetsgruppen. Diskurser som lämnas ifred och betraktas som självklara på det här sättet genererar en självbevarande funktion, vilket försvårar möjligheten att utforma och introducera andra alternativa sociala praktiker (Neumann, 2003). Detta är att betrakta som en slags normaliseringsprocess, i vilken det som tystas och inte ifrågasätts cementeras som självklart, normalt och allmänt vedertaget (Fahlgren, 2013).

Den genusedforskning som under drygt femtio år kommit att handla om just kvinnors position i samhället och det gedigna arbetet som gjorts i det svenska välfärdssamhället har förändrat kvinnors situation radikalt (Holgersson, 2008). I dagsläget är Sverige det fjärde mest jämställda landet i världen (World Economic Forum, 2014) och vi ser tendenser till att diskurser med nya influenser strider med den övergripande genusediskursen. Diskurserna som ovan nämnts kommer alla till uttryck, men diskursen *individen i fokus* är den som både tar och ges så stort utrymme i socialsekreterares föreställningar och språkbruk att den är att betrakta som dominant. Den konkurrerar med och kan även ses inta en överordnad position i förhållande till genusediskursen, som istället förpassas till bakgrunden. I praktiskt socialt arbete har vi tillika identifierat en strömning som går från ett fokus på diskursen om kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov till att söka lyfta männen i skuggan, mot en mer individfokuserad praktik (Figur 2).

Figur 2. Illustration av diskursers strömningar inom det sociala arbetets praktik

Diskurserna verkar som tidigare beskrivits just på detta sätt; de korsar och motarbetar varandra, de innesluter och tangerar eller existerar parallellt med varandra. Vi kan utifrån detta se hur socialsekreterare följer de olika diskursernas linjer då de i sitt tal formulerar och rättfärdigar sitt sätt att agera utifrån rådande tanke- och betydelsesystem.

4.3. Slutsatser

Under detta avsnitt ges en sammanfattning av de viktigaste fynden i relation till vår frågeställning, vilket innebär en komprimerad redogörelse för de centrala diskurser vi kunnat identifiera i socialsekreterares föreställningar kring kvinnligt och manligt missbruk, hur de utvecklats och verkar samt vad de kan få för implikationer för den sociala praktiken.

4.3.1. Centrala diskursers verkan, utveckling och implikationer

I paradoxer och skärningspunkter mellan olika värden och uttryckssätt har vi identifierat tre diskurser som centrala i socialsekreterares språkbruk och resonemang kring kvinnligt och manligt missbruk. Dessa är 1) *kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov*, 2) *männen i skuggan* samt 3) *individen i fokus*, där samtliga kan spåras i såväl empiriskt material som tidigare forskning och som kan sägas ingå i diskursordningen för *den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk*.

Ett av studiens syften var att kartlägga den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruks aktuella status. Denna innefattar både teori och empiri. I intervjutexterna har vi kunnat urskilja en dominerande diskurs med fokus på individen, där likheter mellan könen betonas i mycket högre grad än skillnader. Detta tydliga individfokus ställs emot olika genrer inom genusdiskurserna som handlar om mäns och kvinnors skilda behov. Den utvecklingstrend vi kunnat identifiera för vilka frågor som aktualiseras i socialsekreterares representationer följer samma sociokulturella utveckling som kan skönjas i samhället i stort. Det finns en strömning som rör sig från diskursen om kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov, via en problematisering av de osynliga männen, mot en konsekvent individfokuserad praktik (se Figur 2). Även om riktningen i denna utvecklingstrend ter sig linjär, har vi kunnat konstatera att diskurserna verkar i en ständig kamp fram och tillbaka i syfte att definiera dess intersubjektiva innebörd och gränser. Ett utmärkande drag i den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk, som vi kunnat se, är att då kvinnors och mäns missbruksproblematik och behov lyfts är det ofta ur ett jämförande perspektiv där kvinnan definieras som det avvikande och mannen utgör normen. När könsskillnader lyfts är det framförallt kvinnors specifika problematik och behov som omnämns. Vad män specifika behov innebär är mer oklart. Trots att det finns senare genusforskning som kommit fram till att män i flera avseenden utgör en större högriskgrupp än kvinnor, saknas fortfarande forskning på mäns missbruk ur ett genusperspektiv (Kullberg, 2004; Storbjörk, 2011). Vår studie pekar på att det finns en skiljelinje mellan forskning och praktik gällande hur vilka diskurser som är dominerade inom missbruksfältet idag. Inom forskningen problematiseras männen i skuggan, men i praktiken utgör istället *individen i fokus* en trend som fått rejält fäste i socialtjänstens arbete med kvinnor och män med missbruksproblematik, vilket i intervjutexterna kommit till uttryck i olika skepnader. Det är en diskurs både tar och ges så pass stort utrymme i socialsekreterares föreställningar och språkbruk att den konkurrerar med samtliga genusdiskurser vi kunnat identifiera. Detta får i den sociala praktiken implikationerna att genusperspektivet är något som förpassas till bakgrunden, tystas och glöms bort. Orsaken till detta är inte att genusfrågan betraktas som oviktig, snarare som självklar, stor och ogreppbar.

Genom analys av det dialektiska förhållandet mellan den diskursiva och sociala praktiken har vi funnit ett antal faktorer som betydelsefulla för forandet och omforandet av diskursernas mening och innehåll. På makronivå påverkar bland annat övergripande strukturer, politik, media, socialtjänstens organisation, ekonomi och ledning, nya strömningar inom forskningen samt socionomutbildningens innehåll. På mesonivå ser vi aspekter som arbetsplatskultur, grupprocesser, arbetssätt samt relationer. På mikronivå bidrar faktorer som personlig ideologi, erfarenhet och yrkesetiska aspekter. På samtliga nivåer ser vi hur normer och värderingar skapas och bidrar till att skapa maktstrukturer samt in- och utdefinieringar.

4.3.2. Genusmedvetet socialt arbete

I skärningspunkten mellan diskurserna har vi identifierat en paradox i relation till fenomenet *genusmedvetet arbete*, vilket även framställs och problematiseras i tidigare forskning. Utifrån vårt empiriska material har vi identifierat hur socialarbetare önskar bedriva genusmedvetet socialt arbete, samtidigt som de påvisar ett motstånd mot att kategorisera klienter könsspecifikt. Enligt Herz och Kullberg (2012) innebär ett genusmedvetet socialt arbete att professionella på ett medvetet och reflekterat sätt förväntas ta hänsyn till kvinnor och mäns särskilda behov. Det innefattar således ett fokus på de *skillnader* som finns mellan kvinnor och män gällande problem och behov, utifrån syftet att utgå från varje människas individuella förutsättningar. Samtidigt problematiseras att klientens kön påverkar de insatser som görs inom socialt arbete. Fahlgren (2013) menar att socialsekreterare, genom sina självpresentationer, tar avstånd från hela genusdiskursen och de faktiska skillnader som finns mellan kvinnor och män. Mattsson (2005) pekar på samma fenomen och menar att socialarbetare genom denna växelverkande process omedvetet reproducerar maktasymmetrier mellan kvinnor och män, samt mellan sig själva och klienterna, vilket även bidrar till en reproduktion av könsmaktsordningen i samhället.

4.3.3. Den goda och kompetenta socialsekreteraren

Genom en detaljerad språkanalys har vi kunnat konstatera att socialsekreterares sätt att resonera kring genusaspekter på missbruk både avvisar och verifierar allmänt rådande språkbruk och föreställningar som förekommer i diskurserna. När socialsekreterare uttalar sig i linje med olika diskurser har vi också kunnat urskilja hur deras argument blir paradoxala, eftersom de ser sig tvungna att forma sina representationer av verkligheten för att rättfärdiga sitt sätt att tänka och agera. Vi ser utifrån detta att socialsekreterares positionering i olika diskurser blir en del i konstituerandet av den egna identiteten. Det diskursiva arbetet med att kategorisera och konstruera in- och ut- definitioner gällande olika uppfattningar och frågor innebär en process genom vilken socialsekreteraren framställer sig själv, sin professionalitet och kunskap.

Genom analys av maktaspekter har vi identifierat talordningar vilka styr vem som har rätt att uttala sig, samt anger vad som är socialt och kulturellt accepterat, sant, trovärdigt och gott i diskursen. Våra fynd pekar på att det finns en normbild knuten till yrkesrollen, vilken förespråkar en neutral inställning till genus på så vis att genuskillnader inte riktigt vill erkännas. Detta ser vi som en form av politisk eller yrkesetisk korrekthet. En maktstruktur som gestaltar sig genom att motstånd markeras på så vis att föreställningar om manligt och kvinnligt diskursivt konstrueras att betraktas som generaliserande eller fördomsbaserade. Den diskursiva processen är starkt kontextberoende och kan bland annat relateras till arbetsplatskulturen, vilken i sig bidrar till att skapa socialsekreterares värdegrund, yrkesetik och ideologi. Den skapar alltså regler för hur en socialsekreterare ska tänka, tycka och agera.

5. Avslutande diskussion

5.1. Metoddiskussion

Under detta avsnitt förs en diskussion kring metodologiska val och dess konsekvenser för genomförandet. Diskursanalysen som metod är ett subjektivt verktyg på det sättet att forskaren själv är delaktig i skapandet och framställandet av kunskap. De val som görs gällande urval och genomförande får konsekvenser, bland annat genom att de delar av materialet som används och vilka tolkningar som appliceras på dem blir avgörande för resultatet. Vi är dock medvetna om att vi, genom vår förförståelse av ämnet, bara genom att formulera forskningsfrågan riskerar att konstruera studiens innehåll.

I metodböcker framhålls inte sällan att det empiriska materialet ska förekomma i så naturlig form som möjligt, för att inte kunna betraktas som skapat av forskaren själv (Börjesson, 2003). Detta innebär att vårt val av kvalitativa intervjuer som datainsamlingsmetod kan komma att ifrågasättas. Ur ett diskursanalytiskt och socialkonstruktionistiskt perspektiv kan dock hela idén med naturligt förekommande samtal, som ett bättre sätt att representera verkligheten, kritiseras eftersom det skulle innebära att det finns naturliga kategorier som avspeglar den egentliga världen. Vi vänder oss bort från idé att en viss typ av samtal är mer naturliga än andra. I stället för att försöka finna en sann verklighet har vi analyserat vår egen aktivitet i intervjusituationen och reflekterat över hur vår närvaro kan ha varit del i den sociala kontext vi studerat.

Inom diskursanalysen är språket centralt och eftersom materialinsamlingen skett genom en interaktiv process har vi också haft att förhålla oss till hur vi kan förstå de frågor som vi själva ställt. Detta öppnar upp till ett reflexivt förhållningssätt där vi insett att det finns oändligt många intervjuareffekter som inverkar på resultatet åt ena eller andra hållet. Detta gäller både hur vi verbalt och icke-verbalt ställer våra frågor, men också vilka ord vi använder. Något som vi uppmärksammat är exempelvis användandet av ordet föreställning. Vid de första två intervjuerna använde vi ordet oproblematiserat och tänkte inte på vilka associationer det kunde väcka hos intervjudeltagaren. Vi märkte snart att intervjudeltagarna svarade på föreställningar som om det vore något som inte stämde eller var riktigt rätt, alltså förknippat med fördomar. Vår tanke var inte att prata om fördomar, utan vi avsåg använda föreställningar som ett objektiva ord utan varken positiva eller negativa associationer. Ordet kan ha inverkat på hur intervjudeltagarna valde att utforma sina utsagor, på så vis att de pratade utifrån en annan utgångspunkt än den vi tänkt oss. Därmed valde vi att inför de senare intervjuerna att klargöra vår mening med ordet för att neutralisera det.

En annan del vi reflekterat över är intervjuareffekter, det vill säga den inverkan vi som intervjuare kan ha haft på intervjudeltagarnas utsagor (Kvale & Brinkmann, 2014). Vi har vid ett flertal tillfällen märkt att socialsekreterarna har varit sensitiva för våra förväntningar på deras svar. Vi utgår förvisso inte från att det finns ett svar som är mer rätt än något annat eller att

studiens trovärdighet kan eller bör ifrågasättas utifrån detta. Vad vi däremot vill lyfta är att utsagorna skulle sett annorlunda ut om intervjukontexten ändrats. Något vi reflekterat över är det faktum att vi är kvinnor och så även majoriteten av de medverkande. Utgår man från antagandet att kvinnor och män är styrda av olika diskurser och påverkas olika utifrån samhällsstrukturer är detta något som kan ha haft en inverkan på studiens innehåll. På vilket sätt eller hur mycket är omöjligt för oss att uttala oss om, det enda vi kan göra är att lyfta dess potentiella influens i undersökningen. Med detta nämnt vill vi även förtydliga att det som i denna studie benämnts att *inhämta* empiriskt material skulle kunna likställas med att tillsammans *skapa* material. Genom en utförlig beskrivning av intervjukontexten hoppas vi dock kunna redogöra för de ramar som kan ha påverkat studien.

Något som är viktigt att resonera kring är valet av inriktning inom den diskursanalytiska forskningsansatsen. Då studiens empiriska underlag samlades in hade vi inte klart för oss vilken diskursanalytisk inriktning vi ville utgå från. *Diskursteori*, *diskurspsykologi* och den *kritiska diskursanalysen* är tre vitt skilda inriktningar som fokuserar olika delar i språket. Vi hade till en början svårigheter att särskilja dem, särskilt som en hel del av den litteratur vi läste inte heller gjorde det, eller till och med förespråkade en integrering av alla olika inriktningar. Då vi samlat in, börjat bearbeta vårt material och utforma forskningsdesignen blev vi klara över att vi var tvungna att välja diskursanalytisk inriktning, annars skulle analysen inte bli möjlig. Diskursanalysen är en tidskrävande metod att sätta sig in i och förstå, och det är inte för intet som metoden har fått kritik för att den innehåller en uppsjö teorier och begrepp att välja mellan (Howarth, 2007). För oss innebar detta inledningsvis en svårighet att konkretisera teorin för att kunna applicera den på studiens kontext. Komplexiteten i att anta ett diskursanalytiskt synsätt resulterade i att vi ibland hade svårt att urskilja vad vi faktiskt undersökte. Vid insamlingen och bearbetningen av materialet var det exempelvis svårt att avgränsa oss gällande det faktum att det inte var det *faktiska* innehållet i det som sades som skulle analyseras utan *hur* och *varför* det sades. Genom att upprepade gånger återvända till litteraturen och definiera för oss själva vad en diskurs är och hur den verkar har vi trots allt kunna hålla fokus och genomföra en kritisk diskursanalys.

5.2. Resultatdiskussion

Syftet med denna uppsats var att identifiera de centrala diskurser om kvinnligt och manligt missbruk, som återfinns hos socialsekreterare samt att undersöka hur de verkar, reproduceras och vilka effekter eller konsekvenser de kan få.

Vi identifierade tre diskurser som sammantaget utgör mittpunkten för vad vi kallar den vetenskapliga diskursen om kvinnligt och manligt missbruk: *kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov*, *männen i skuggan* och *individerna i fokus*. Studiens resultat tog en oväntad vändning på flera olika sätt. Då vi sammanställde och skapade oss en överblick över det vetenskapliga fältet

för socialt arbete med kvinnligt och manligt missbruk framkom att kvinnan i mångt och mycket framställdes som mer komplex; att hon hade andra behov än mannen, däribland att lära sig hantera relationer, sex och att hon utifrån sociala och fysiska aspekter är att betrakta som mer utsatt än mannen. Denna bild tog vi med oss i insamlingen av vårt empiriska material. Analysen av materialet visade dock på en diskrepans mellan det vetenskapliga fältet och det praktiska. Det som framkom var i stället att socialsekreterarna uttryckte ett motstånd mot att både lyfta fram kvinnan specifikt, men också mot att göra bedömningar utifrån könsspecifika faktorer överlag. Flera av dem avvisade könet som en betydande faktor och beskrev snarare att man *inte* borde utgå från klientens könstillhörighet. Vad vi dock fann anmärkningsvärt var hur det sociala arbetet faktiskt var organiserat och uppbyggt utifrån huruvida klienten var kvinna eller man. Majoriteten av socialsekreterarna beskrev nämligen att de föredrog att placera på kvinno- eller mansspecifika behandlingshem. Detta innebär att könet blir primärt vid valet av placering. Det faktum att socialsekreterarna inte ville tänka kön, men ändå tog hänsyn till det som en avgörande faktor vid placeringar kan tyda på att socialsekreterarnas handlingsutrymme är förhållandevis litet och att de är styrda av upphandlingar och institutionella ramar. Det kan också tyda på att socialsekreterare tänker utifrån en diskurs (individ i fokus), men motiverar sitt agerande utifrån en annan (kvinnors utsatthet och komplexa vårdbehov). Att placera klienter på könsspecifika behandlingshem verkar vara något av en paradox i sig, där socialsekreterarna beskriver att kvinnor och män inte har specifika behov, men där man samtidigt måste eller föredrar att placera könsspecifikt. Vidare beskriver socialsekreterarna att behandlingshemmen fyller funktionen att klienterna inte ska bilda par med någon av motsatt kön. Vår tanke utifrån detta är att kvinnohemmen byggts som en motreaktion på hur mannen fokuserats som norm inom missbruksforskning- och behandling. Då kvinnor fokuseras är det återkommande beskrivet både i vetenskapen och i vårt empiriska underlag att kvinnor behöver lära sig hantera sex och relationer. Sexualiteten blir därmed grund för organiseringen av könsspecifika behandlingshem som dessutom är ett antagande sprungen ur en heteronorm.

Diskurser verkar som ovan beskrivet på olika plan, både på mer övergripande, men också på mikronivå. Reproduktionen av dem kan ske medvetet, men många gånger även omedvetet. I det omedvetna har de en självbevarande funktion, vilket kan få effekten att de blir självklara "sanningar" som varken utmanas eller ifrågasätts. Att bedriva genusmedvetet socialt arbete har blivit lite av ett slagord i litteratur riktad mot socialarbetare. Vad som menas med genusmedvetenhet är dock ständigt under förändring. Vi har kunnat spåra att kvinnor tidigare lyfts fram specifikt, vilket rimligen har motiverats utifrån feministisk forskning i Hirdmans spår. Genusperspektivet med fokus på kvinnors missbruk tycks ha genererat en motreaktion, där socialsekreterare efterfrågar ett motsvarande genusperspektiv för män. Den forskningsöversikt vi gjort, där vi tagit del av både äldre och nyare forskning har inte en enda gång lyft mannen ur ett genusperspektiv. Det enda nyare forskning beskriver är just det faktum att detta fattas. Detta område förefaller således vara outforskat och då forskningen inte hinner med samhällsutvecklingen kan detta resultera i att socialsekreterare tar sig an nya eller egna sätt att tänka. Genusfrågan tycks vara både mättad och stagnerad, men diskursen har ändå en

hegemonisk status i det att många socialsekreterare med självklarhet vill bedriva genusmedvetet socialt arbete. Att männen hamnat i skuggan då kvinnan lyfts fram, tror vi, är det som har genererat diskursen om *individen i fokus*. Då inga handlingsalternativ presenterats där män och kvinnor lyfts på lika villkor ur ett genusperspektiv har banat väg för att i stället fokusera på individen. “Klientens bästa”, “individen i fokus” och “klientens individuella behov” är det som i skrivande stund ligger till grund för många socialsekreterares bedömningar. Detta sätt att se på klienten förefaller så storslaget att andra perspektiv läggs åt sidan och inte tas i beaktning. Underlaget till denna undersökning visar dessvärre inte vad det faktiskt innebär att ha individen i fokus, varpå vi vände oss till litteraturen. Det vi kunde finna var att individen bör sättas i ett kulturellt, politiskt, rumsligt, socialt och politiskt sammanhang (Herz & Kullberg, 2012). Vad detta i sin tur innebär står fortfarande osagt. Hur socialsekreterare kontextualiserar klienters situation förefaller alltså ske godtyckligt, där socialsekreteraren själv kan välja hur denne vill betrakta klienten. Vilka erfarenheter, teorier eller andra faktorer som bör ligga till grund för att fullgott kunna bedöma klientens individuella behov tycks därmed vara förlagt hos handläggaren. Diskursen om individen i fokus har en god andemening där den skapar både goda socialsekreterare, men också främjar klienters autonomi. Det vi slutligen vill lyfta är dock hur diskursen i all sin storhet och självklarhet förblir oproblematiserad. Diskursen får effekten att den i sin dominans ligger till grund för organisering av arbetet, beslut och sättet som socialsekreterare betraktar både klienten och sig själva. När detta sker oreflekterat och utan teoretisk förankring finns risken att diskursen möjliggör för socialsekreterare att placera klienter i kategorier som i sig verkar förtryckande.

6. Referenser

- Abrahamsson, M. & Heimdahl, K. (2010). Gendered discourse in Swedish national alcohol policy action plans 1965-2007: Invisible men and problematic women. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 27(1), 63-85.
- Beijer, U. & Karlsson, L. B. (2012). Missbruk och hemlöshet. I L. B. Karlsson & K. Piuva (Red.), *Genusperspektiv i socialt arbete* (s. 153-180). Stockholm: Natur & Kultur.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012). Diskursanalys. I G. Bergström & K. Boréus (Red.), *Textens mening och makt* (s. 353-416). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Börjesson, M. (2003). *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007). Introduktion. I M. Börjesson & E. Palmblad (Red.), *Diskursanalys i praktiken* (s. 7-28). Malmö: Liber.
- Lägg till och kolla dessa:
- Copeland, J., Hall, W., Didcott, P., & Biggs, V. (1993). A comparison of a specialist women's alcohol and other drug treatment service with two traditional mixed-sex services: client characteristics and treatment outcome. *Drug Alcohol Depend*, 32, 81-92.
- Douglas, M. (2002). Introduction to grid/group analysis. I M. Douglas (Red.), *Essays on the sociology of perception* (s. 1-8). London: Routledge.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. London: Longman Group.
- Fahlgren, S. (1999). *Det sociala livets drama och dess manus: Diskursanalys, kön och sociala avvikelser* (Doktorsavhandling, Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete).
- Fahlgren, S. (2013). The Paradox of a Gender Balanced Workforce: The Discursive Construction of Gender Among Swedish Social Workers. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 28(1), 19-31.
- Fahlgren, S. & Sjöstedt Landén, A. (2014). När genusforskningen blir ett hot mot jämställdheten: En diskursanalys av en debattartikel. *Tidskrift för genusvetenskap*, 35(1), 9-25.

Finlay, L. (2003). The Reflexive Journey: Mapping Multiple Routes. I L. Finlay & B. Gough (Red.), *Reflexivity: A practical guide for reserachers in health and social sciences* (s. 3-20). Oxford: Blackwell Science.

Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm; Stehag: Symposion.

Fäldt, J. & Kullberg, C. (2012). Genusskapande processer i det sociala arbetets praktik. I C. Kullberg, M. Herz, J. Fäldt, V. Wallroth, & M. Skillmark, *Genus i socialt arbete* (s. 144-174). Malmö: Liber.

Hensing, G. (2012). Alkoholvanor och missbruk bland kvinnor och män: Översikt av könsskillnader och introduktion av ett genusperspektiv. I C. Fahlke (Red.), *Handbok i missbrukspsykologi: Teori och tillämpning* (s. 216-228). Malmö: Liber.

Herz, M. & Kullberg, C. (2012). Genusmedvetet socialt arbete. I C. Kullberg, M. Herz, J. Fäldt, V. Wallroth, & M. Skillmark, *Genus i socialt arbete* (s. 144-174). Malmö: Liber.

Hilte, M. (2012). Alkohol och maskulinitet ur ett historiskt perspektiv. I C. Fahlke (Red.), *Handbok i missbrukspsykologi: Teori och tillämpning*. (s. 41-48). Malmö: Liber.

Hirdman, Y. (2003). *Genus: Om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.

Holgersson, L. (2008). *Socialpolitik och socialt arbete: Historia och idéer*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Howarth, D. (2007). *Diskurs*. Malmö: Liber.

Karlsson, L. B. (2012). Kvinnor i missbruksbehandling. I L. B. Karlsson & K. Piuva (Red.), *Genusperspektiv i socialt arbete* (s. 181-208). Stockholm: Natur & Kultur.

Kullberg, C. (2004). Work and social support: Social Workers' Assessments of Male and Female Clients' Problems and Needs. *Affilia*, 19(2), 199-209.

Kullberg, C. (2012). Introduktion: Genus i socialt arbete. I C. Kullberg, M. Herz, J. Fäldt, V. Wallroth, & M. Skillmark, *Genus i socialt arbete* (s. 7-34). Malmö: Liber.

Kullberg, C., Skillmark, M., Herz, M., Fäldt, J., & Wallroth, V. (2012). Genus och kön som grund för konstruktioner av kvinnors och mäns sociala problem. I C. Kullberg, M. Herz, J. Fäldt, V. Wallroth, & M. Skillmark, *Genus i socialt arbete* (s. 35-70). Malmö: Liber.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Leissner, T. (2002). Mäns bruk av alkohol. I T. Leissner & U-C. Hedin (Red.), *Könsperspektiv på missbruk* (s. 45-69). Stockholm: Bjurner och Bruno.

Macdonell, D. (1986). *Theories of Discourse: An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.

Martin, F. & Aston, S. (2014). A “special population” with “unique treatment needs”: Dominant representations of “women’s substance abuse” and their effects. *Contemporary Drug Problems*, 41(3), 335-360.

Mattsson, T. (2005). *I viljan att göra det normala: En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården* (Doktorsavhandling, Lunds universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten).

Melin, A-G. & Näsholm, C. (1998). *Behandlingsplanering vid missbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Neumann, I. B. (2003). *Mening, materialitet, makt: En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Niv, N. & Hser, Y-I. (2007). Women-only and mixed-gender drug abuse treatment programs: Service needs, utilization and outcomes. *Drug and Alcohol Dependence*, 87 (194-201).

Orwin, R., Francisco, L., & Bernichon T. (2001). *Effectiveness of Women's Substance Abuse Treatment Programs: A Meta-Analysis. Report Prepared For The Center For Substance Abuse Treatment*. Fairfax: Caliber Associates.

Payne, M. (2005). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

SFS (2001:453). *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/

Socialstyrelsen. (2008). *Mot en mer jämställd sjukvård och socialtjänst*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Storbjörk, J. (2011). Gender differences in substance use, problems, social situation and treatment experiences among clients entering addiction treatment in Stockholm. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 28(3), 185-209.

Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.

Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. (Vetenskapsrådets rapportserie nr. 1). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wallander, L., & Blomqvist, J. (2005). *Vad styr vårdvalen?: en faktoriell survey av faktorer som predicerar val av insats inom socialtjänstens missbruksvård* (FoU-rapport nr. 3). Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utbildningsenheten.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

World Economic Forum. (2014). *The Global Gender Gap Report 2014*. Hämtad från <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>

7. Bilagor

7.1. Bilaga 1

Hälsohögskolan, Jönköping
Avdelningen för Beteendevetenskap och Socialt arbete
Socionomprogrammet
Examensarbete

2015-03-30

Informationsbrev med förfrågan om deltagande

Denna undersökning riktar sig till dig som handlägger ärenden om missbruk. Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterares föreställningar kring kvinnligt och manligt missbruk skapas och reproduceras i diskurser.

Studien bygger på socialsekreterares erfarenheter och kunskapsbas varpå vi vänder oss till dig som:

1. har minst ett års erfarenhet av arbetet med missbrukshandläggning samt
2. inte har någon personlig relation till oss som intervjuare.

Undersökningen utgörs av kvalitativa intervjuer med socialsekreterare från olika kommuner under vecka 15-17. Önskvärt är att få en jämn könsfördelning bland respondenterna. Intervjun kommer att spelas in och tar ca en timma. Kontakt har upprättats med en representant från ditt socialkontor som har gett oss dina kontaktuppgifter. Din medverkan är frivillig och kan när som helst avbrytas. Svaren kommer att behandlas konfidentiellt och såväl kommun som enskild socialsekreterare kommer att avidentifieras i materialet. Uppgifterna utgör grunden för vår kandidatuppsats vid Hälsohögskolan i Jönköping.

Om du väljer att delta i studien kommer du att kontaktas på telefon för att bestämma en tid och plats för intervjun. Tack för din medverkan i vår undersökning. Dina svar är viktiga.

Vänliga hälsningar

Ann-Sofie Orefjäll och Malin Sundbrant

Student

Ann-Sofie Orefjäll
070 – XXX XX XX
xxxxxxxx@student.hj.se

Student

Malin Sundbrant
073 – XXX XX XX
xxxxxxxx@student.hj.se

Handledare

Birgitta Ander
036 – XX XX XX
xxxx@hhj.hj.se

7.2. Bilaga 2

Intervjuguide

Vi vill undersöka vilka diskurser som finns hos socialsekreterare gällande föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk. Vi är inte ute efter en kunskapskontroll eller några rätta svar (då detta inte finns), men vill veta hur socialsekreterare resonerar kring genusroller och hur dessa upprätthålls och återskapas. Har du tagit del av informationsbrevet? Försäkran om att det är okej att vi spelar in intervjun?

Bakgrundsfakta

- Kommun (storlek/organisation/struktur)
- Socialsekreterare (kön/ålder/antal år inom missbrukshandläggning)

1. Föreställningar om kvinnligt och manligt missbruk

- Utifrån dina erfarenheter, kan du beskriva några generella könsskillnader gällande
 - social problematik
 - behov
- Hur ser du på särskilt anpassade insatser för kvinnor och män? T.ex. kvinnobehandling.
 - Kan du beskriva varför du tror du att det behövs/ eller inte behövs?
 - Hur stor roll spelar klientens kön i matchningen av behov och insats? Hur brukar du tänka när du gör dina bedömningar?

2. Hur socialsekreterares föreställningar skapas och reproduceras

- Hur tror du att föreställningar kring manligt och kvinnligt missbruk uppkommer och återskapas?
- Resonera kring hur följande aspekter skulle kunna påverka hur föreställningar skapas och reproduceras:
 - rådande arbetsplatskultur
 - hur man talar om och till klienter
 - insatsutbud/budget/ledning
 - ny kunskap och forskning

3. Socialsekreterares inställning till genusdiskursen

- Vad har du för syn på genus?